

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS**  
**HUMANITARINIS FAKULTETAS**  
**ISTORIJOS KATEDRA**

VITALIJA DAUGĖLIENĖ

Istorijos ir politikos specialybės

II kurso studentė

**MOTERS VAIDMUO ANTROSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS**  
**POLITINIAME GYVENIME: ISTORINĖ ANALIZĖ**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas: prof. dr. Arūnas Gumuliauskas

Darbas originalus – Vitalija Daugėlienė

(.....)

Šiauliai,

2014

## TURINYS

ĮVADAS .....	4
1. Moters teisių Lietuvoje istorinė analizė.....	11
1.1 Moters teisinė ir visuomeninė padėtis Lietuvoje iki XX a. ....	11
1.2 Moters teisių situacija Lietuvoje tarpukariu .....	13
1.3. Lietuvos moters teisės ir visuomeninė padėtis sovietmečiu.....	18
1.4. Moters ir vyro lygių teisių Lietuvoje nuo 1990 m.: istorinė apžvalga bei juridinis reglamentavimas .....	22
2. Moterų vaidmens Antrosios Lietuvos Respublikos politikoje analizė .....	29
2.1 Moterys Lietuvos Respublikos parlamente, savivaldybių tarybose .....	29
2.2 Moterų padėtis Lietuvos Respublikos politinėse partijose .....	31
2.3 Moterys politikės Lietuvos Respublikoje ir Europos Sąjungos šalyse .....	33
3. Požiūrio į moterų dalyvavimą Lietuvos politikoje kokybinis tyrimas (interviu) .....	35
3.1 Tyrimo metodologija .....	35
3.2 Tyrimo rezultatai .....	38
3.3. Tyrimo rezultatų aptarimas.....	47
Išvados.....	49
LITERATŪRA .....	51
SANTRAUKA .....	56
SUMMARY .....	57
PRIEDAI .....	58

## ĮVADAS

**Temos aptarimas.** Dar priešistoriniais laikais dabartinėje Lietuvos teritorijoje visuomenės organizacijos forma buvo matriarchatas, iškeliantis motiną kaip šeimos ir genties vadovę, o paveldėjimas ir giminystė ėjo per moteriškąją liniją.<sup>1</sup> Patriarchatas, kaip visuomenės organizacijos forma, Lietuvos teritorijoje įsigalėjo tik V a. pr. Kr., kai į teritoriją pradėjo įsikelti indoeuropiečių gentys. XIII a. pradžia laikoma Lietuvos valstybės susiformavimo laikotarpiu. Valstybė susiformavo iš atskirų baltų genčių. Poreikis gentims susijungti kilo iš poreikio apsiginti nuo vokiečių Livonijos ir Kryžiuočių ordinų bei rusų kunigaikščių karinių atakų<sup>2</sup>. Karų laikotarpiu vyrai buvo įtraukti į kovas, o moterys daugeliu atvejų rūpinosi ūkio reikalais ir šeima. Dėl to galima teigti, kad tuo periodu suintensyvėjo moters įsitraukimas į socialinius ir ekonominius reikalus<sup>3</sup> ir jos įtaka šioje sferoje. Karai ir kaimynų agresija nesiliovė ir vėliau. Lietuvos integracija į krikščionišką pasaulį atsiliepė ir moters padėčiai Lietuvoje. XV–XVI a. pastebimai išsiplėtojo žemės ūkis, padaugėjo miestų bei gyventojų. Moterų veikla tuo metu apsiribojo šeima, rankdarbiais, darbu laukuose. Kitaip tariant, jų bendra padėtis per daug nesiskyrė nuo kitų Vakarų Europos šalių moterų padėties socialiniame gyvenime, kur pagal katalikiškus papročius daugiau sprendavo vyrai<sup>4</sup>. Pradėtos spausdinti knygos, pradėjo steigti pirmosios aukštojo mokslo institucijos, kaip 1579 metais įkurtas Vilniaus Universitetas, pradėjęs skleisti reformacijos, humanizmo idėjas ir lietuvišką raštingumą<sup>5</sup>. Be abejo, tuo metu moterys čia mokytis negalėjo, tačiau jo idėjos įtakojo trečiąjį Lietuvos statutą – antrą kartą ištaisytą Lietuvos įstatymų ir teisinių normų rinkinį.

Būtent teisinė sistema jau nuo pirmojo Statuto buvo visiškai lietuviška, pagrįsta papročiais, prigimtinė teise, neperimta iš kitų vakarų Europos kraštų (su tam tikra Lenkijos įstatymų įtaka bajorų teisių srityje). Statutai buvo labai svarbus teisės šaltinis, reguliavęs luominės visuomenės teisę, įtraukdamas visas teisės šakas. Jie skyrė pakankamai daug dėmesio būtent moters teisėms, kaip atskirai teisės sričiai<sup>6</sup>. Išskirtini tokie Pirmojo Lietuvos Statuto moterų teisių aspektai<sup>7 8 9</sup>:

1 Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. II leidimas. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.

2 Ivinskis Z. Lietuvos istorija (iki Vytauto Didžiojo mirties). Rome, Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija, 1978.

3 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: *Women in Transition: Voices from Lithuania*, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

4 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: *Women in Transition: Voices from Lithuania*, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

5 Universitas Vilnensis, 2004, [http://www.vu.lt/site\\_files/InfS/Leidiniai/Vilniaus\\_universitetas\\_1579\\_2004.pdf](http://www.vu.lt/site_files/InfS/Leidiniai/Vilniaus_universitetas_1579_2004.pdf), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-10]

6 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: *Women in Transition: Voices from Lithuania*, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998

7 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.

8 Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // *Jurisprudencija*, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

- **Gyvybės apsauga.** Už moters nužudymą skiriama dvigubai didesnė bausmė, nei už vyro.

- **Orumo apsauga.** Bausmės už išžaginimą nepriklausė nuo moters turtinės padėties; įrodžius nusikaltimą, už tai skiriama mirties bausmė (išskyrus tą atvejį, kai nukentėjusioji pati panori už kaltininko tekėti). Taip pat aštuntajame skyriuje, kur nurodomos priežastys, dėl kurių tėvas (ne tėvai) gali išsižadėti vaikų (įžeidimas, nepagarbus elgesys ir pan.), tėvas ir motina traktuojami vienodai, ir iš vaikų buvo reikalaujama pagarbaus elgesio tiek su tėvu, tiek su motina.

- **Turto ir paveldėjimo teisės.** Garantavo bajoraitės teisę į kraitį (kraitis buvo laikomas paveldėjimo forma). Skirti kraitį tėvai privalėjo, jo galima buvo reikalauti net per teismą. Kraitį buvo galima skirti taip pat ir dvarais. Kraitis turėjo būti vienodas visoms dukterims, jei tėvas nenusprendžia kitaip. Ištekėjusi moteris turėjo teisę į dovį (reikalaujama, kad nuotakos tėvai kontroliuotų, jog po vestuvių vyras jį užrašytų). Jei dvaruose užrašytas žmonos dovis, sutuoktinis neturi teisės tokių dvarų įkeisti, atiduoti už skolą ir apskritai kaip nors prarasti.

- **Žemėvaldos teisės.** Moteris gali dvarais gauti kraitį, dvarai, kuriuose užrašytas jos dovis – neliečiami. Jei nepilnamečiams vaikams mirdamas vyras nepaskyrė globėjo, našlė valdo visus mirusio vyro dvarus ir turėjo beveik visas (ne visas) žemvaldžio privilegijas.

- **Kai kurios asmeninės laisvės.** Numatyta teisė bajorėi ištekėti sava valia (nėra nuostatos aklaui paklusti tėvų valiai), draudžiama ištekinti prievarta, be pačios bajorės sutikimo (įpareigojant jas prieš priimant sprendimą tekėti – pasitarti). Paminėta, kad moterys yra laisvi žmonės.

Tai leidžia manyti, kad įstatymais (kurių pagrindas – paprotinė teisė) Lietuvoje moteriai buvo suteikta tam tikra ekonominė nepriklausomybė nuo vyro, jos teisės buvo ginamos ir moteris nepriklausė visiškai tik nuo vyro (sutuoktinio ar tėvo) valios, kaip tai buvo daugiau įprasta Rytų šalyse. Kita vertus, visų luomų moterys buvo apribotos tik namų, vaikų ir buities, vyro buities palengvinimo įpareigojimais<sup>10</sup>, jos traktuojamos daugiau kaip vyrų pagalbininkės, bet pačios dažniausiai tais laikais jokios žymesnės visuomeninės padėties neužėmė. Padėtis šioje srityje ženkliai pradėjo keistis jau moderniaisiais laikais.

Lietuvoje, kaip ir daugumoje pasaulio valstybių, veikia demokratinė santvarka. Demokratija iš esmės reiškia, kad visi bendruomenės nariai yra lygūs. Lygybė – dažnai diskutuojama tema, kalbant apie skirtingų rasių, seksualinės orientacijos, pagaliau skirtingų lyčių žmones. Šiandien dažnai keliami lygybės, nediskriminavimo klausimai, tačiau ar visada jie skatina

---

9 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: *Women in Transition: Voices from Lithuania*, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998

10 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: *Women in Transition: Voices from Lithuania*, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

kažkokias permainas? Ar diskusijos apie lyčių lygybę duoda rezultatų? Kokie pagaliau šie rezultatai turėtų būti?

Vienas iš moterų ir vyrų lygybės rodiklių yra lygus vyrų ir moterų dalyvavimas politikoje bei valdyme. Tačiau statistika teigia, kad moterų politikų šiandien yra gerokai mažiau, negu vyrų. Tuo tarpu taip neturėtų būti, kadangi būtent politikai nulemia visos visuomenės, t.y. ir vyrų, ir moterų ateities gyvenimo gaires. Dr. Giedrė Purvaneckienė<sup>11</sup> teigia, kad moterų ir vyrų poreikiai, požiūris į gyvenimą ir prioritetai skiriasi. Ji taip pat nurodo, jog Lietuvoje statistiškai moterys turi aukštesnį išsilavinimą, negu vyrai. Taigi, kad būtų maksimaliai panaudotas abiejų lyčių intelektas, išsilavinimas, realizuotos abiejų lyčių gyventojų teisės, būtų kuo geriau įgyvendinama demokratija, moterų kiekis politikoje turėtų būti toks pat, kaip ir visuomenėje.

Kita vertus, Lietuva moterų teisių aspektu visada pirmavo tarp kaimyninių šalių. Pavyzdžiui, Lietuva buvo viena pirmųjų pasaulio valstybių, kur moterys gavo pilną teisę balsuoti<sup>12</sup>. Politikoje tuo metu jos vis dar jos buvo mažiau aktyvios, negu vyrai, kadangi dažniau savo energiją skirdavo visuomeniniam darbui – steigdavo prieglaudą, mokyklą, ligonines, rūpinosi apleistomis šeimomis, labdara, kultūros renginiais, taip pat moterų teisėmis ir mergaičių lavinimu, ką galima traktuoti kaip moters aktyvios politinės veiklos pradžia. Iš žymesnių to meto politikų būtina paminėti švietėją ir politikę Gabrielę Petkevičaitę – Bitę, kuri, priklausydama Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungai, Panevėžio rinkimų apygardoje buvo išrinkta Steigiamojo Seimo atstove. Iš kultūrinių veikėjų, dalyvavusių ir politinėje veikloje, taip pat paminėtinos M. Draugelytė – Galdikienė (Steigiamojo, Pirmojo, Antrojo ir trečiojo Seimo atstovė, vienintelio moterims skirto leidinio „Moteris“ redaktorė<sup>13</sup>), J. Žutautienė (aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos veikloje<sup>14</sup>), ir dar daugelis kitų.

1990 metų kovo 11tąją dieną buvo pasirašytas Aktas dėl nepriklausomos Valstybės atstatymo. Iš 142 tuo metu Aukščiausioje Taryboje buvusių deputatų signatarėmis tapo 11, tai yra, 7,74 proc. signatarų. Nors moterų politikoje ir šiandien maža, tačiau šiandien mūsų šaliai vadovauja moteris Prezidentė, taip pat nebe pirmą kartą moteris užima Seimo pirmininko poziciją. Tokia dvejopa padėtis sukelia tam tikrų neaiškumų. Ar moterų kiekis politikoje optimalus, atitinkantis šiandieninės visuomenės poreikius? Ar moterų ir vyrų lygybė gerėja? Ar moteris Prezidentė reiškia, kad šiandien Lietuvoje visškai realizuota politinė lyčių lygybė?

11 Purvaneckienė G. Apie lyčių kvotas politikoje. 2012-04-27 <http://purvaneckiene.lt/apie-lyciu-kvotas-politikoje/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

12 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.

13 Lietuvių katalikių moterų draugijos Motinos ir vaiko sekcijos centro komiteto prašymas organizuoti rinkliavą. Kaunas: 1939-04-25; M. Galdikienės pranešimas Katalikių organizacijų sąjungai apie Lietuvių Katalikių moterų draugijos veiklą, 1938-04-02.

14 Lietuvos Šaulių sąjungos moterų šaulių vadės raportas Šaulių sąjungos vadui dėl kooperatyvo steigimo. Kaunas, 1939-03-07; Lietuvos Šaulių sąjungos 5-tosios Trakų moterų rinktinės 1938 nuveiktų darbų apžvalga.

**Istoriografija.** Moterų dalyvavimas politinėje veikloje nėra plačiai analizuojamas, ypač ankstesniais laikotarpiais. Mokslinėje literatūroje moterų teisių ir politinio aktyvumo prasme dažniausiai analizuojamas Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpis.

Vienos pirmųjų Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu moters padėtimi Lietuvoje susidomėjo ir pasauliui Lietuvos moterų situaciją pateikė V. Baršauskienė ir G. Rymeikytė anglų kalba išleistoje ir JAV Jeilio universiteto profesorės Suzanne La Font redaguotoje knygoje<sup>15</sup>. Čia analizuojamos esamos situacijos moterų teisių srityje priežastys, jų kilmės ieškant istorijoje nuo seniausių laikų. Vėliau šią temą savo publikacijose plačiau išvystė T. Birmontienė<sup>16</sup>, kuri moters teisių raidą Lietuvoje seniau ir dabar apžvelgia ne tik istoriškai, bet ir per juridinę prizmę, analizuodama tiek šiuolaikinius, tiek senesnių laikų Lietuvos įstatyminius aktus ir anglų, ir lietuvių kalbomis.

G.Purvaneckienė<sup>17</sup> kelia klausimus apie kvotų reikalingumą šiandieninėje politikoje, pateikdama argumentus už ir prieš. Moterų vaidmenį šiandieninėje politikoje giliai analizuoja I.Matonytė<sup>18</sup>, akcentuodama parlamentinį atstovavimą. Autorė nuodugniai tyrinėja ne tik šias dienas, tačiau ir sovietinį laikotarpį, kuris labai aktualus, vertinant moters vaidmenį Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, siūlydama pradėti aktyvinti moterų situaciją politikoje nuo politinių partijų skatinimo keisti lyčių pasiskirstymą jų viduje.

Moters padėtį sovietiniu laikotarpiu liečia ir A. Guogis bei N. Bogdanova<sup>19</sup>, tirdami sovietinės socialinės apsaugos modelio privalumus bei trūkumus. Analizuojant švietimo, sveikatos apsaugos, darbo apsaugos, pensijų situaciją sovietų laikais, galima įvertinti, kokia buvo Lietuvos moterų situacija iki Lietuvai antrąjį kartą atgaunant nepriklausomybę. Šio laikotarpio moters situaciją lengviau perprasti, analizuojant to laikotarpio medžiagą – remiantis K. Jablonskio<sup>20</sup> istorijos sąvadais ir tuo metu galiojančiais įstatymais<sup>21</sup>. Sovietinio laikotarpio pabaigą įvertinti padeda rusų autoriai Г. Г. Силласте<sup>22</sup>, Р. Г. Яновский<sup>23</sup>, kurie rašė apie bendrą situaciją, valdant

15 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: Women in Transition: Voices from Lithuania, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

16 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // Jurisprudencija, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.; Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

17 Purvaneckienė G. Apie lyčių kvotas politikoje. 2012-04-27 <http://purvaneckiene.lt/apie-lyciu-kvotas-politikoje/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

18 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

19 Guogis A., Bogdanova N. Sovietinės socialinės apsaugos modelio funkcijos bei raida ir Lietuva// Politologija, 2012, Nr. 2(66), p. 32-77.

20 Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Red. Konstantinas Jablonskis. Vilnius, valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.

21 Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята ВС СССР 07.10.1977) <http://www.consultant.ru/popular/conscccr/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

22 Силласте Г.Г. Социогендерные отношения в период социальной трансформации России, 1994. [http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002\\_Sillaste.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002_Sillaste.pdf) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-10]

23 Яновский Р.Г. Женщина и общество: социально-политический аспект // Социол. исслед. 1992, № 5. p. 19-26.

M.Gorbačioviui, įgyvendinant jo viešumo bei persitvarkymo idėjas ir iš esmės yrant Sovietų Sąjungai, akcentuodami moterų skaičiaus politikoje mažėjimą ir jų nepakankamą suinteresuotumą dalyvauti politikoje.

V. Jurėnienė<sup>24,25</sup> analizuoja moterų judėjimus, jų priežastis ir rezultatus Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, įvertindama istorinį kontekstą. Tą patį laikotarpį galima papildomai įvertinti remiantis M.Romeriu,<sup>26</sup> kurio Lietuvos Konstitucinės teisės paskaitos, skaitytos 1937 metais, leidžia įsigilinti į tuometinę juridinę situaciją, kuri ir nulemia moterų dalyvavimo politikoje intensyvumą, parodo visuomenės požiūrį į moters vaidmenį. D. Leinartė<sup>27</sup> analizuoja moterų dalyvavimą politikoje Pirmojo Pasaulinio karo metais – moterų balsavimo priešistorėje, vertindama situaciją tarptautiniame kontekste, lygindama su situacija užsienio šalyse.

**Šaltiniai.** Siekiant įvertinti, kiek vyrų ir moterų lygybė užtikrinama juridiškai, analizuoti tarptautiniai juridiniai dokumentai: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija<sup>28</sup>, Europos moterų ir vyrų lygybės vietos gyvenime chartija<sup>29</sup>, 2010-2015 metų vyrų ir moterų lygybės strategija<sup>30</sup>. Taip pat peržvelgti Lietuvos įstatymai – švietimo, lygių galimybių, sveikatos sistemos, valstybės tarnybos, taip pat Darbo ir baudžiamasis kodeksai bei skirtingų metų vyrų ir moterų lygių galimybių programos, vertinant tai, kiek juose užtikrinamas abiejų lyčių lygiateisiškumas ir nediskriminavimas, garantuojami Lietuvos Respublikos Konstitucijoje<sup>31</sup>.

Naudotasi taip pat įvairių autorių straipsniais spaudoje. Jie leido peržvelgti visuomenės požiūrius į moterų politinio vaidmens situaciją. Rašant darbą, taip pat naudotasi interneto šaltiniais: straipsniais, taip pat Lietuvos Respublikos Seimo, Europos Parlamento, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, moterų informacijos centro tinklapiuose pateikiama informacija, Vyriausios Rinkimų komisijos visuomenei teikiama medžiaga, iš kur matyti faktinė padėtis tarp vyrų ir moterų kiekių valdžios struktūrose.

**Tyrimo problema.** Narystė ES skatina demokratijos, lygybės plėtrą, taip pat skatina moterų aktyvumą, dalyvavimą politinėje veikloje. Reikia išanalizuoti, ar dabartinė situacija, susiklosčiusi istorijos bėgyje, yra optimali, kad būtų tinkamai atstovaujami visi Lietuvos

24 Jurėnienė V. I-asis ir II-asis moterų suvažiavimai: Lietuvos moterų judėjimo siekiai ir išdavos. Kauno istorijos metraštis, T.6. Kaunas, Vytauto Didžiojo Universitetas, 2005.

25 Jurėnienė V. , Lietuvos moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje- XX amžiaus pirmoje pusėje, Vilnius, 2006.

26 Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. I d. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1937.

27 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

28 The Universal Declaration of Human rights.1948. <http://www.un.org/en/documents/udhr/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

29 Europos moterų ir vyrų lygybės vietos gyvenime chartija. [http://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte\\_egalite\\_lt.pdf](http://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_lt.pdf), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-13].

30 Strategy for equality between women and men 2010-2015. [http://europa.eu/legislation\\_summaries/employment\\_and\\_social\\_policy/equality\\_between\\_men\\_and\\_women/em0037\\_en.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/em0037_en.htm), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

31 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

Respublikos gyventojai, o jei ne, atsakyti į klausimą – dėl ko susiklostė dabartinė situacija ir ko reikėtų, siekiant ją gerinti.

**Temos aktualumas ir naujumas.** Moterų lygios teisės šiandien dažnai nagrinėjamos, lyginant verslo įmonių vyrų ir moterų atlyginimus, vadovaujančias pareigas užimančių abiejų lyčių atstovų skaičių. Vis dėlto dera nepamiršti, kad verslui sąlygas sudaro vidaus ir užsienio politikos sprendimai, kuriuos lemia politikai. Dėl to šiandienos demokratijos ir lyčių lygybės kontekste verta išnagrinėti, kokios yra moterų vaidmens Lietuvos politiniame gyvenime kitimo tendencijos istorijos bėgyje ir šiandien. Moterų padėtis politikoje šiandien minima dažnai, tačiau itin retai ieškoma tokios situacijos priežasčių – o juk būtent situacijos priežastys galėtų atsakyti į klausimą, kaip galima pakeisti tai, kas netenkina.

**Temos chronologinės ribos.** Darbo chronologinės ribos apima laikotarpį nuo 1990 metų (Nepriklausomybės atgavimo) iki šių dienų. Vis dėlto siekiant suprasti, kaip ši situacija susiformavo, kas lėmė, kad ji yra tokia, apžvelgiami ir ankstesni istoriniai periodai, akcentuojant laikotarpį nuo 1893 metų (Naujojoje Zelandijoje moterims suteikta balsavimo teisė), nes iš esmės tai buvo moterų masinio dalyvavimo savo šalių politiniame gyvenime pradžia pasaulio mastu.

**Tyrimo objektas.** Moteris – politikė.

**Darbo tikslas** – atskleisti moters vaidmens politiniame gyvenime istorinę raidą ir dabartinę padėtį Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu.

**Darbo uždaviniai:**

- Išanalizuoti moters teisių kaitą Lietuvoje skirtingais istoriniais laikotarpiais.
- Atskleisti moters vaidmenį politiniame Lietuvos gyvenime nuo Nepriklausomybės atgavimo 1990 metais.
- Atskleisti visuomenės požiūrį į moters vaidmenį šiandienos politikoje.
- Įvardinti Lietuvos moterims išskylančias problemas, dalyvaujant politinėje veikloje.

**Tyrimo metodai:**

- Mokslinės literatūros, dokumentų, teisės aktų, Lietuvos vyriausybės programų analizė ir sintezė buvo naudojama, siekiant išanalizuoti moters teises bei vaidmenį politikoje analizuojamais laikotarpiais ir geriau įvertinti moters situaciją politikoje bei teisių užtikrinimą Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Analizė ir sintezė – tai kartu ir mąstymo būdai<sup>32</sup>. Analizė – daikto ar reiškinio mintyse išskaidymas į sudėtines dalis, kas padeda jas pažinti, pvz. schema. Sinezė – priešingai, iš skirtingų detalių suformuluojama tam tikra visuma, pvz.

---

<sup>32</sup> Bailey, K. Methods of Social Research. New York, Free Press, 1987.



apibendrinimas. Mokslo darbe paprastai analizė ir sintezė taikoma kartu, derinant analizę ir sintezę<sup>33</sup>.

- Lyginamoji analizė buvo naudota, siekiant pabrėžti Lietuvos moterų padėtį tarptautiniame kontekste. Lyginamoji analizė – tai vienas iš analizės būdų, kai procesą, reiškinį ar daiktą išskaidžius į dedamąsias dalis, jos lyginamos su kitų analogiškų procesų, reiškinių ar daiktų dalimis<sup>34</sup>, pavyzdžiui, lyginamas moterų skaičius Seime Lietuvoje ir kitų šalių parlamentuose. Šis būdas leidžia įvertinti situacijos svarbą konkrečiame kontekste<sup>35</sup>.

- Kokybinis tyrimas (interviu) buvo naudojamas, siekiant identifikuoti moterų vaidmens Antrosios Lietuvos Respublikos politiniame gyvenime priežastis, problemas ir perspektyvas. Kokybinis tyrimas naudojamas tada, kai reikia išsamiau ištirti ir aprašyti situaciją. Kokybinio tyrimo pavyzdys – interviu metodas (stebėjimo metodų grupė). Tai – dviejų žmonių pokalbis, kurio tikslas – surinkti tyrimui reikalingą informaciją, paprastai nuomonę ir vertinimus. Pagrindinis interviu skirtumas nuo kokybinių tyrimų (pvz. anketavimo) – informacijos gavimo būdas (informacija gaunama ne raštu, o žodžiu), suteikiantis galimybę labiau įsigilinti į pašnekovo mintis ir geriau susipažinti su analizuojama informacija<sup>36</sup>.

**Darbo struktūra.** Darbas sudarytas iš įvado, trijų pagrindinių skyrių (ir dešimties poskyrių), išvadų, literatūros sąrašo bei priedų.

Pirmojoje dalyje analizuojamos moters teisės Lietuvoje istoriniu aspektu, akcentuojant apskritai moters padėtį visuomenėje, kuri keitėsi amžių bėgyje. Tokia analizė būtina, kad būtų galima suvokti Antrosios Respublikos politinio gyvenimo priežastis ir pagrindą.

Antrojoje dalyje teoriškai analizuojamas moters politinis vaidmuo Antrosios Lietuvos Respublikos periodu, apžvelgiama moterų situacija valstybės valdymo organuose bei jų dalyvavimas politinėse partijose, situacija šalyje lyginama su situacija kitose Europos sąjungos šalyse.

Trečiasis skyrius skirtas tiriamajai daliai – interviu. Analizuojama politikoje dalyvaujančių vyrų ir moterų požiūris į moters situaciją Antrosios Lietuvos politikos politikoje, jos priežastis ir perspektyvas.

Darbas baigiamas išvadomis, taip pat pateikiamas literatūros sąrašas, santraukos lietuvių bei anglų kalba ir priedai.

---

33 Alasuutari, P. Research Culture. Qualitative Method and Cultural Studies. USA: Sage Publications, 1995.

34 Ten pat.

35 Bailey, K. Methods of Social Research. New York, Free Press, 1987.

36 Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas, Judex, 2002.

# 1. MOTERS TEISIŲ LIETUVOJE ISTORINĖ ANALIZĖ

Šioje darbo dalyje analizuojama moters teisių raida nuo XIX a. iki Antrosios Lietuvos Respublikos susikūrimo. Ši dalis atskleidžia, koks paprotinis, juridinis ir pasaulėžiūros paveldas buvo atsineštas iš senesnių istorinių laikotarpių, kurių analizė leidžia geriau suvokti dabartinės situacijos priežastis.

## 1.1 Moters teisinė ir visuomeninė padėtis Lietuvoje iki XX a.

XIX a., Rusijos imperijos okupacijos laikotarpiu, vis daugiau Lietuvos moterų buvo įtrauktos į darbą pramonėje. Didžioji jų dalis dirbo odos, tekstilės, medžio ir metalo pramonėje. 1984 metų duomenimis, 41% tekstilės pramonės darbininkių buvo moterys. Darbo sąlygos tuometinėje tekstilės pramonėje buvo pakankamai sunkios, – vargino pats darbas ir skurdi antisanitarinė buitis. 63% šios pramonės šakos darbininkių – moterų buvo labai jaunos – jaunesnės, negu dvidešimties metų<sup>37</sup>. V. Baršauskienė ir G. Rymeikytė<sup>38</sup> suponuoja, kad tai rodo Lietuvos tradicijas moteriai dirbti tik iki santuokos – ištekėjusi moteris palieka savo darbovietę, tampa vyro išlaikytine ir užsidaro namuose.

Tuo laikotarpiu dėl nepakankamo moterų švietimo moterų inteligenčių buvo nedaug. 1897 metų duomenimis, tik 17% specialistų buvo moterys. Didžioji jų dalis – mokytojos, žemesniosios grandies sveikatos apsaugos specialistės, raštininkės ir vaikų prižiūrėtojos<sup>39</sup>. Reikia pastebėti, kad šios veiklos sritys pirmąją pagal jose dirbančių moterų kiekį iki pat šių dienų.

Aukštuomenės moterys tuo metu tik pradėjo kažką panašaus į socialinę veiklą – pradėjo aktyviai steigti labdaros rateliai ir draugijos, kurie dažnai buvo įvairių tikėjimų bažnyčių finansuojami arba veikė greta bažnyčių. XIX a. viduryje Vilniuje veikė ne mažiau kaip 33 skirtingos labdaros draugijos<sup>40</sup>. Labdara buvo įvairių formų, kai kuriais atvejais ja būdavo skatinamas ir moterų švietimas. Pavyzdžiui, 1875 metais Šiauliuose grafienė A. Zubovienė išlaikė našlaičių bei senelių (mergaičių ir moterų) prieglaudą, kurioje mergaitės turėjo galimybę užbaigti tris mokyklos skyrius ir buvo apmokomos siūti bei ruošti namuose<sup>41</sup>. Galima sakyti, kad tokia

37 Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Red. Konstantinas Jablonskis. Vilnius, valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.

38 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: *Women in Transition: Voices from Lithuania*, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

39 Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Red. Konstantinas Jablonskis. Vilnius, valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.

40 Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // *Jurisprudencija*, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

41 Ten pat.

mecenavimo, labdaros veikla buvo Lietuvos moterų visuomeninio gyvenimo pradžia, kai rūpinamasi ne tik sava šeima. Tiesa, tokia veikla tapo įprasta ne visoms, o tik aukštuomenės moterims, kadangi reikalavo lėšų.

Taip pat būtina paminėti, kad tuo metu atsirado pirmosios moterys, tiesiogiai dalyvavusios politinėje veikloje, t. y. 1831 metų sukilime. Iš jų labiausiai paminėtina Emilija Pliaterytė, kuri dalyvavo 1831 metų sukilime tiesiogiai, t. y. kautynėse su ginklu rankose ir turėjo generolo P. Chlapovskio jai suteiktą kapitonės laipsnį<sup>42</sup>. Tarp sukilėlių moterų buvo ir daugiau, pvz. E. Pliaterytės adjutantė.

Moterų judėjimas tapo ir kito nacionalinio pasipriešinimo Rusijos imperijai dalimi (1863-1864). Po sukilimo nesėkmės suintensyvėjo rusifikacija, o, jai priešintis, moterų vaidmuo buvo jau toks pat ženklus, kaip ir vyrų. Knygnešių veikla, slaptas lietuvių vaikų mokymas lietuviškai – tai veikla, kuri įtraukė labai daug moterų<sup>43</sup> ir nebebuvo laikoma vien vyrų reikalu. Viena žymesnių šio pasipriešinimo dalyvių buvo rašytoja Gabrielė Petkevičaitė – Bitė, kuri veikė su knygnešiais (priiminėjo ir platino lietuvišką spaudą), rašė į „Varpą“, daraktoriavo<sup>44</sup>. Tokią veiklą iš esmės jau galima laikyti politine.

XIX a. pabaigoje moterų poreikis politinėms teisėms jau buvo pakankamai ženklus. 1890 metais Gabrielė Petkevičaitė – Bitė įsteigė draugiją „Žiburėlis“, skirtą šelpti neturtingiems, tačiau gabiems moksleiviams<sup>45</sup>. Labdaringa veikla, pagrindinis darbas pasipriešinant rusifikacijai, švietimo poreikis galėtų apibūdinti moterų situaciją XIX a. Lietuvoje.

Dar vienas žymus XIX a. pabaigoje prasidėjęs anticarinės rezistencijos ir noro saugoti lietuvių išprovokuotas judėjimas, pavadintas Motulės mokyklos judėjimu. Tai pasipriešinimas, kuris įtraukė ir kontrabandą (knygnešių veiklą), ir dažniausiai neišeidavo iš privačios namų erdvės – raštingos moterys, pasinaudamos kontrabandinėmis lietuviškomis knygomis, namuose slapčia mokė vaikus lietuviškai skaityti ir rašyti<sup>46</sup>. Jis buvo valdžios persekiojamas, tačiau įtraukė daug kaimo moterų.

Apibendrinant galima teigti, kad iki XX a. pradžios moters teisės Lietuvos teritorijoje keitėsi nuo vyraujančios pozicijos matriarchato senaisiais laikais iki vyro padėjėjos ir šeimos reikalų tvarkytojos XIX a. Nors Lietuvos Statutai moterų teisių klausimais buvo labai liberalūs, vertinant tų laikų požiūriu Vakarų Europos kontekste, tačiau žymesnės visuomeninės padėties (išskyrus luomą, paveldėtą turtą ir pan.) moterims nesuteikė. Moterys buvo žemesnio išsilavinimo, dėl to žymesnę

42 Lietuvos istorija. Red. A. Šapoka. Kaunas, Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1936.

43 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.

44 Petkevičaitė G. B., *Raštai*, t. 4., Vilnius, 1967

45 Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // *Jurisprudencija*, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

46 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // *Lyčių studijos ir tyrimai*. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

sėkmę, gerinant savo ekonominę būklę, pvz. versle ar darbinėje veikloje, pasiekdavo nedaugelis. Vis dėlto jų poreikis išsilavinimui, ekonominei nepriklausomybei, politinei veiklai buvo jaučiamas visada, o ypatingai sustiprėjo XIX a. pabaigoje, carinės Rusijos okupacijos metais.

## 1.2 Moters teisių situacija Lietuvoje tarpukariu

Moterų padėtį Lietuvoje vėl pakeitė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas (1914-1918 m.). Be abejonės, pirmiausia tai lėmė, kad po jo Lietuva atgavo savo nepriklausomybę. Todėl Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu dažnai remiamasi ne tik Vakarų valstybių patirtimi, bet ir atsigręžiama į Pirmąją Lietuvos Respubliką bei jos patirtį. Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse bei kaimyniniuose kraštuose, jau nuo XIX a. pabaigoje buvo prasidėjusi feministinio sąjūdžio veikla.

Lietuvoje feministinio sąjūdžio organizacija buvo įkurta pakankamai vėlai, lyginant su Lenkija, Suomija, Latvija, kuriose tokios organizacijos jau pradėjo veikti XIX a. pabaigoje<sup>47</sup>. Lietuvos moterų organizacija įsteigta 1905 metais. Pirmajame moterų suvažiavime 1907 m. buvo suformuluoti pagrindiniai šio judėjimo tikslai, vienas svarbiausių jų – pasiekti lygias vyrų ir moterų teises<sup>48</sup>.

Kadangi šis judėjimas sutapo su judėjimu prieš carinę Rusiją ir siekiais atkurti Lietuvos valstybingumą, tai politikoje dalyvavę Lietuvos vyrai taip pat palaikė tokius moterų siekius. Dėl šios priežasties visuomenėje tokios feminizmo idėjos susilaukė palaikymo. 1905 m. vykęs Didysis Vilniaus Seimas taip pat deklaravo moterų ir vyrų lygybės bei lygių rinkimų principus. Jie buvo praktiškai realizuoti iškart po Lietuvos valstybingumo atstatymo<sup>49</sup>. Didžiojo Vilniaus Seimo nutarimai buvo labai svarbūs, tiek atkuriant nacionalinę Lietuvos valstybę, tiek ir siekiant moterų politinių teisių bei lygiateisiškumo su vyrais.

Didysis Vilniaus Seimas kai kurių tyrėjų vertinamas, kaip revoliucijos dalis, pasitarnavusi suformuluoti Nepriklausomybės atstatymo planus bei sutelkti Lietuvos visuomenę siekti demokratinės santvarkos<sup>50</sup>.

Kai 1917 m. vyko Vilniaus lietuvių konferencija, kur buvo svarstomas Lietuvos valstybingumo atstatymo klausimas, moterų organizacijos atstovės nebuvo į ją pakviestos. Dėl to Kaune įvyko mitingas ir buvo surašyta peticija tuometiniam Krašto Tarybos prezidentui

47 Jurėnienė V. I-asis ir II-asis moterų suvažiavimai: Lietuvos moterų judėjimo siekiai ir išdavos. *Kauno istorijos metraštis*, T.6. Kaunas, Vytauto Didžiojo Universitetas, 2005.

48 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.

49 Jurėnienė V. , Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje- XX amžiaus pirmoje pusėje, Vilnius, 2006.

50 Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. I d. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1937.

pirmininkui A. Smetonai. Ją pasirašė 20.000 asmenų, reikalavusių, kad Krašto Tarybos sudėtyje būtų ne tik vyrų, bet ir moterų atstovės<sup>51</sup>. Toks Lietuvos moterų aktyvumas parodė, kad tuo laiku jos jau buvo aiškiai įsisąmoninusios savo teises dalyvauti politinėje veikloje bei buvo nusiteikusios jų siekti bei jas ginti.

Pirmajame Pasauliniame kare dalyvavo palyginti daug moterų (šią situaciją galima palyginti su ankstesniais amžiais, kada karas buvo laikomas išimtinai vyrų veiklos sfera). Tai akivaizdžiai atskleidė didėjančią moterų visuomeninį mąstymą, jų norą daryti įtaką savos valstybės likimui. Dalia Leinartė<sup>52</sup> teigia, kad palyginti aktyviam moterų dalyvavimui Pirmajame pasauliniame kare įtaką padarė feministiniai sąjūdžiai bei sufražistinis judėjimas (judėjimas dėl balsavimo teisės suteikimo moterims), ir moterys, dalyvaudamos kare, tikėjosi ir išsikovoti moterims balsavimo teisę, ir aktyviau dalyvauti savo šalies politiniame gyvenime, sprendžiant jos ateitį. Tiesa, ne visų šalių moterys tokią teisę gavo iškart po karo.

Pirmajame pasauliniame kare Lietuva nedalyvavo savarankiškai, nes ji nebuvo atskira valstybė, o tik – Rusijos imperijos dalis. Tačiau dėl savo geopolitinės padėties negalėjo nuo jo visiškai atsiriboti. Daugelis vyrų privalėjo dalyvauti kariniuose veiksmuose – Pirmajame pasauliniame kare dalyvavo apie 20.000 lietuvių ir apie 10.000 lietuvininkų (iš Mažosios Lietuvos), jų didžioji dalis buvo valstiečiai<sup>53</sup>. Tad jų ūkių priežiūra vėl atiteko namuose likusioms moterims.

Dėl to daugumos moterų veikla buvo nukreipta į karo padarinių paprastiems žmonėms švelninimą (tokios veiklos pavyzdžiai pateikti lentelėje, 4 priedas).

Logiška, kad Lietuvai nesant nepriklausoma valstybe, karo metais moterų veikloje daugiau išryškėjo rūpestis nukentėjusių nuo karo lietuvių tautybės žmonių, karių, karių šeimų, sužeistųjų, pabėgėlių, belaisvių sveikata ir gerove, priešingai, negu kitų šalių, turinčių tiesioginių interesų kare, moterų veikloje (pvz. propagandine veikla, kaip Didžiojoje Britanijoje)<sup>54</sup>. Tačiau vyriškų darbų perėmimas kaime ir mieste, įvykęs dėl didelio skaičiaus vyrų išvykimo į karą (darbai bankuose, vairavimas, traukinių valdymas ir pan.), padarė įtaką lyčių gebėjimų stereotipams bei pakeitė tradicinį mąstymą.

Reikia paminėti, kad XIX a. moterys rinkimų teisę pirmiausia įgijo Naujojoje Zelandijoje (nuo 1893 metų) Tačiau tuo laikotarpiu ir kitų šalių moterys jau reikalavo analogiškų politinių teisių, kokias turėjo vyrai. Feministinių judėjimų ir tuo pagrindu kuriamų moterų organizacijų

51 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // *Jurisprudencija*, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.

52 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

53 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

54 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

banga prasidėjo jau XIX a. pabaigoje. Tokie judėjimai dar labiau suintensyvėjo pačioje XX a. pradžioje<sup>55 56</sup>. Ne išimtis buvo ir Lietuva.

Europoje pati pirmoji šalis, suteikusi savo moterims balsavimo teisę, tiesa, ne XIX a., bet jau XX a. pradžioje buvo Suomija (tuo metu buvusi okupuota Rusijos imperijos, tačiau turėjusi autonominės valstybės Rusijos imperijos sudėtyje statusą). Čia moterys balsavimo teisę įgijo 1906 metais. Iš 2 priede pateiktų duomenų matyti, kad Lietuvoje moterys balsavimo teisę įgijo panašiu metu, kaip ir kaimyninėse šalyse – iš to galima daryti išvadą, kad moterų kova už savo politines teises buvo aktuali beveik visoje Europoje, o taip pat ir kitose labiau išsivysčiusiose pasaulio šalyse – Azijoje, Amerikoje. Įdomu pastebėti, kad šiandien moters teisių nepakankamu vertinimu ir patriarchaline santvarka dažnai kaltinama Azijos šalis Indija savo moterims teisę balsuoti suteikė 1950 metais, kai tuo tarpu visai demokratinėmis laikomos Prancūzija ir Italija – tik 1945, t. y. tiksliai nežymiai anksčiau. Šveicarijoje moterys turi teisę balsuoti tik nuo 1971 metų, o Portugalijoje – tik nuo 1976 m.<sup>57</sup>. Palyginimas Europos ir kitų šalių, kuriose moterims suteikta balsavimo teisė, pateiktas 2 priede. Lyginant su šiomis šalimis, Lietuva moters politinių teisių aspektu atrodo visai pažangiai, kadangi lygiuojasi į kaimyninius kraštus ir skandinavų šalis. Reikia paminėti ir tai, kad Steigiamajame Seime iš 112 mandatų moterys gavo 8. Taigi, šis faktas tapo puikia iliustracija, kad jos jau buvo renkamos bei pripažįstamos.

Reikia paminėti, kad dėl tikslių metų, kada Lietuvos moterys oficialiai gavo teisę balsuoti, nerimsta diskusijos iki šiol. BNS<sup>58</sup> teigia, kad šiandien dauguma istorikų šia data linkę laikyti 1918 m. lapkritį, kai buvo priimta pirmoji Laikinoji Lietuvos Konstitucija, kurioje nurodyta, kad vyrai ir moterys yra lygūs. Tuo tarpu istorikė V. Jurėnienė<sup>59</sup> tvirtina, kad teisingiau šia data laikyti 1919 m. lapkričio 20 dieną, kada priimtas Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas. Šiame dokumente nustatyta balsavimo tvarka – atstovų renkama po vieną nuo 15.000 gyventojų, o renka visi 21 metus turintys Lietuvos gyventojai, vyrai ir moterys, kariškiai – nuo 17 metų<sup>60</sup>.

Profesorė Dalia Leinartė<sup>61</sup> teigia, kad rūpima data galima laikyti tik 1920 metus, kada tokias teises deklaravo Steigiamasis Seimas<sup>62</sup>. Tačiau su tokia pozicija galima diskutuoti motyvuojant, jog išrinkto Steigiamojo Seimo sudėtyje jau buvo 5 moterys, tarp jų ir rašytoja

55 Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

56 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

57 Timeline of Women, Suffrage granted, by Country, 2013. <http://www.infoplease.com/ipa/A0931343.html> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

58 BNS. T.Birmontienė siekia perrašyti moterų balsavimo istoriją, 2006-gruodžio 4 d. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tbirmontiene-siekia-perrasyti-moteru-balsavimo-istorija.d?id=11411938>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

59 Ten pat.

60 Lietuvos istorija. Red. A. Šapoka. Kaunas, Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1936.

61 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

62 Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1920-06-12, Nr. 37-407.

Gabrielė Petkevičaitė–Bitė. Taigi, sunku užginčyti jų dalyvavimo politinėje veikloje teisių nebuvimą iki tol.

T. Birmontienė<sup>63</sup> yra netgi iškėlusį hipotezę, kad moterų balsavimo teisės pradžia Lietuvoje laikytina 1905 metais, kai Lietuva dar buvo Rusijos imperijos sudėtyje. Didysis Vilniaus Seimas memorandume paminėjo, kad lietuviai reikalauja lygių rinkimų teisių, o 1905 metais, renkant atstovus į Didįjį Vilniaus Seimą, balsavo ir moterys. Beje 7 jų netgi buvo pačios išrinktos (iš 2 tūkst. atstovų). Taigi faktiškai ta teisė jau buvo įgyvendinta. Jos oponentai nesutinka, motyvuodami, kad Didysis Vilniaus Seimas okupacijos metais nebuvo tikras Lietuvos parlamentas, o tik regioninė valdžios institucija. Vadinasi, tokia teisė tik deklaruota, o ne įgyvendinta<sup>64</sup>. T.Birmontienė oponuoja, kad Suomija, oficialiai pripažinta moterų balsavimo pradininke Europoje, 1906 metais taip pat nebuvo suvereni, nes turėjo tik autonomiją Rusijos imperijoje.

Mūsų nuomone, esant pakankamai istorinių įrodymų, tikrai galima faktine Lietuvos moterų balsavimo teisės pradžia laikyti 1905 metus. Tačiau šiame darbe laikysimės ne faktinės datos, kada moterys realiai pirmą kartą balsavo ir jų balsai buvo laikomi validžiais (1905 m.), o juridinės, kada ta teisė buvo užfiksuota Lietuvos valstybinės reikšmės dokumentuose (1918 m.).

Ta prasme, šiame darbe laikome, kad Pirmojoje Lietuvos Respublikoje moterys balsavimo teisę gavo iškart po jos atsikūrimo, 1918 metais, kai Konstitucijoje buvo deklaruota lyčių lygybė<sup>65</sup>. Tačiau akivaizdu, kad faktinis, visuomenei priimtinas Lietuvos moters pripažinimo politiškai veiksnus faktas jau buvo įvykęs anksčiau.

Kaip matyti iš dokumentų analizės (žr. 5 priedas), moterų politinių teisių reglamentavimas – akivaizdus pirmuosiuose dokumentuose, vėliau tapo nebe toks akivaizdus, nors formaliai jis tebeegzistavo. Vis dėlto politikai vyrai netiesiogiai išreiškė neigiamą požiūrį į moterų dalyvavimą politikoje. Dėl šios priežasties Pirmojoje Lietuvos Respublikoje moterys politikoje dalyvavo pakankamai menkai<sup>66</sup>. I. Matonytė<sup>67</sup> nurodo, kad tarpukariu moterų skaičius Seime neviršijo 4,2%, nebuvo nei vienos moters ministrės, nors apskritai dar nuo 1905 metų moterys aktyviai dalyvavo tiek partijų veikloje, tiek socialinės bei kultūrinės srities, tiek labdaringoje veikloje. Be abejo, nepalankus požiūris į moteris politikoje matomas tik netiesiogiai, pvz. į paskutinę Konstituciją

63 BNS. T.Birmontienė siekia perrašyti moterų balsavimo istoriją, 2006-gruodžio 4 d. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tbirmontiene-siekia-perrasyti-moteru-balsavimo-istorija.d?id=11411938>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

64 Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

65 Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. Laikinosios Vyriausybės Žinios, 1918-12-29, Nr. 1-1.

66 Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

67 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

neįtraukiant draudimo diskriminuoti moteris. Tuo tarpu formaliai moterys įgijo lygias teises su vyrais, garantuojamas įstatymų.

Pirmasis pasaulinis karas bei visa Vokietijos armijos okupacija padarė daug žalos Lietuvos ekonomikai, kadangi sugriovė pagrindines jos ekonomikos šakas – žemės ūkį ir pramonę. Atgavus Nepriklausomybę, pirmiausia reikėjo atstatyti šias dvi prioritetingas Lietuvos ekonomikos šakas. Dėl to buvo pradėta žemės reforma. Mokslinėje literatūroje analizuojamos jos nepakankamo efektyvumo priežastys, lyginant su vakarų Europa ir kitomis Baltijos valstybėmis. Taip pat nurodoma pagrindinė priežastis – didelis smulkių ūkių (53% – iki 10 hektarų, net 30% – tarp 10 ir 20 hektarų) skaičius. Dalies šių ūkio savininkės buvo ir moterys. Jos taip pat samdydavo įvairius darbininkus savo ūkio darbams<sup>68</sup>. Be to, moterys pačios dirbo kaime įvairius darbus. Taigi, viena iš moterų veiklų buvo ūkininkavimas savo žemėje.

Ryškesni skirtumai tarp vyrų ir moterų jautėsi pramonės sektoriuje. Darbininkų ar tarnautojų moterų buvo ženkliai mažiau, negu vyrų – iš visų tuometinių darbininkų moterys sudarė 41%, o tarnautojų – tik 21%<sup>69</sup>. Logiška, kad tokia padėtis buvo susiklosčiusi dėl žemesnio moterų profesinio išsilavinimo.

Vis dėlto ryškiausias moterų diskriminavimas matyti, peržvelgus to meto atlyginimus. V.Baršauskienė ir G. Rymeikytė<sup>70</sup> pateikia tokius duomenis: 1930 metais nekvalifikuotos darbininkės gaudavo tik 58% nekvalifikuoto vyro darbo užmokesčio. Tiesa, nurodoma, kad šis skirtumas buvo linkęs palaipsniui mažėti – 1938 m. nekvalifikuota darbininkė uždirbdavo jau 71% nekvalifikuoto vyro darbo užmokesčio. Vis tik skirtumas išliko pakankamai ryškus, kad galima būtų teigti apie moterų diskriminaciją šioje ūkio srityje.

Geresnė padėtis susidarė švietimo srityje, nors nurodoma, kad XX a. pradžioje 51% lietuvių vis dar buvo beraščiai<sup>71</sup>. Pirmiausia, padidėjo moterų mokytojų skaičius – 1929 metais net 47% pradinė ir vidurinė mokyklų mokytojų sudarė moterys, o 1939 m. šis skaičius išaugo net iki 60%. Tokiam pokyčiui didelės įtakos turėjo mokytojų seminarijų tinklo išplėtimas šalyje. Jose sėkmingai mokėsi merginos.

Pagerėjus gyvenimo lygiui, įvairių visuomenės sluoksnių atžalos pradėjo siekti mokslo. Tuo metu mokykla jau buvo prieinama abiejų lyčių vaikams – pradinę bei vidurinę mokyklą lankė tiek mergaitės, tiek berniukai. Taigi, skirtumai tarp skirtingų lyčių moksleivių kiekių jau nėra žymūs: 1929 metais pradinėse mokyklose buvo 43% mergaičių, o 1939 m. šis skaičius išaugo iki 49%. Panašūs skaičiai fiksuoti ir vidurinėse mokyklose. Deja, žvelgiant į tolesnį mokymąsi, matyti,

68 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: Women in Transition: Voices from Lithuania, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

69 Ten pat.

70 Ten pat.

71 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // Jurisprudencija, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.



kad universitetuose studijuojančių merginų skaičius išlieka nedidelis, ypač teisės, technikos moksluose, teologijoje. Humanitariniuose moksluose bei medicinoje, priešingai, moterys sudarė apie pusę studentų<sup>72</sup>. Galima teigti, kad, atsiradus didesnėms galimybėms mokytis ir studijuoti, moterys vis tik nepuolė rinktis tradiciškai joms tolimų specialybių.

### 1.3. Lietuvos moters teisės ir visuomeninė padėtis sovietmečiu

1940 m. birželio 15 d. Pirmąją Lietuvos Respubliką pirmą kartą okupavo Sovietų Sąjunga. Sovietinė okupacija suardė Lietuvos įstatyminės bazės raidą. Pirmiausia masiniai trėmimai į Sibirą, paskui karas, po karo – priverstinė kolektyvizacija palietė tiek Lietuvos ekonomiką, tiek žmonių gyvenimo kokybę, tiek jų teises. Vis dėlto vyrų ir moterų teisės nebuvo labai išskirtos, kadangi Lietuva ir šiame kare dalyvavo daugiau pasyviai. Daugeliu atvejų vėl vyriški darbai perėjo moterims, kurių vyrai dalyvavo rezistencijos kovose arba, išvykus kariauti, žuvo.

Sovietų Sąjungos okupacijos laikotarpiu moterims, jų teisėms spaudoje ir propagandoje buvo skiriamas labai didelis dėmesys. Tačiau, kaip ir daugelis propagandinių priemonių, tai nereiškė pagerėjusio moters socialinio statuso, kuris dar keitėsi ir skirtingais Sovietų Sąjungos laikotarpiais. J. Stalino valdymo laikotarpiu sudėtinga kalbėti ne tik apie moterų teises, bet ir apie žmogaus teises, kadangi jos buvo masiškai pažeidinėjamos. Didžiausia žala – inteligentijos sluoksnio, dvasininkijos sunaikinimas, menininkų kūrybinės laisvės apribojimas, kas labai paveikė visas Lietuvos sritis: demografiją, ekonomiką, švietimą, kultūrą.

Vis dėlto labai aktyviai naudojama to laikotarpio socialinė propaganda, akcentuojanti moterų darbinės ir politines teises, priešpastatant jas Vakarų pasaulio teisėms, teigiant, kad dabar bus iškeliamos „užmirštų“ socialinių sluoksnių (darbininkų, moterų) teisės<sup>73</sup>, tačiau realybėje iš esmės paminant bet kokius demokratijos pagrindus. Tuo tarpu, nesant demokratijos, bet kokių piliečių teisės tampa tik deklaratyvios, bet ne faktinės.

Politinio simbolizmo propagandoje (plakatais, viešojo informavimo priemonėmis) buvo aktyviai ir planingai formuojamas moters – revoliucionierės, kareivės įvaizdis bei pristatomas kaip visuotinai sektinas.

Visuotinu pavyzdžiu tapo tokios kovotojos už moterų teises ir politikos veikėjos, kaip Klara Cetkin, Nadežda Krupskaja. Vis dėlto toks pavyzdys buvo daugiau deklaratyvus. Be to, Nadežda Krupskaja pirmiausia buvo pristatoma, kaip bolševikų vado Vladimiro Lenino sutuoktinė, o ne kaip savarankiška revoliucionierė su savomis idėjomis.

72 Baršauskienė V., Rymeikytė G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: Women in Transition: Voices from Lithuania, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.

73 Силласте Г.Г. Социогендерные отношения в период социальной трансформации России, 1994. [http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002\\_Sillaste.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002_Sillaste.pdf) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-10]

Pavyzdžiu, kuriuo raginama sekti, tapo sovietinės pramonės ir žemės ūkio darbininkės, tačiau visur akcentuojamas žemiausias pareigų lygmuo – propaguojama moteris darbininkė, motina, slaugė, bet ne vien namų šeimininkė, rinkėja, bet ne politiškai pasyvi – tačiau ne vadovė, ir ne politikė (žr. 10 priedas).

I. Matonytė<sup>74</sup> moters vaidmenį sovietmečiu pagrįstai vadina dekoratyviniu ir jį apibrėžia taip: „<...>Sovietmečiu moterys valdžios pozicijose visų pirma buvo matomos kaip politiškai svarbios socialinės grupės kategorijos) atstovės, ir visi jų vieši veiksmai turėjo didelę simbolinę reikšmę, nes jais buvo atstovaujama visa grupė <...> o ne atskirų asmenybių idėjos ir iniciatyvos ar politinės ir pilietinės vertybės. Gilesnė sovietmečio moterų karjeros valdžioje analizė sudaro kraštutinio moteriškos lyties pavertimo tuščiu politiniu simboliu vaizdą (angl. extreme gender tokenism)<...>“.

Trėmimų pabaiga sutapo su J. Stalino mirtimi ir N. Chruščiovo valdymo pradžia. Situacija šalyje tapo stabilesnė, tačiau demokratijos pagrindai buvo sugriauti, o propaganda klestėjo. Tik propaguojamas įvaizdis iš revoliucionierės pasikeitė į darbininkę, slaugę, melžėją, traktorininkę, siekiančią tobulumo darbinėje sferoje, socializmo statytoją – tačiau vėl tik pačiose žemiausiose pareigose<sup>75</sup>. Juk niekas nepropagavo moters direktorės, teisėjos ir t. t..

Tuo laikotarpiu buvo reikalaujama, kad Lietuvos Aukščiausioje Taryboje (kaip ir visų Sovietų Sąjungos respublikų Aukščiausiose Tarybose) privalomai būtų tam tikras kiekis moterų (1947 m. – 21,7%, 1985 – 35,7%), taip pat, kaip ir nustatytos karių, jaunimo kvotos. Tačiau realiai tokia taryba tebuvo „popierinė“, nes neturėjo jokios rimtesnės politinės galios ir privalėjo realizuoti komunistų partijos nurodymus. Tarybos nariais būdavo išrenkami pagal jų darbo savo darbovietėje rezultatus, o ne pagal politinį aktyvumą. Dėl šios priežasties deputato statusas buvo laikomas tiesiog garbe, profesiniu įvertinimu, nematerialiniu atlygiu už gerą darbą<sup>76</sup>.

Lietuvos komunistų partijos Centro Komitete, kuris jau turėjo tam tikrą, nors ir ribotą, sprendimų galią, moterų taip pat buvo, tačiau nedaug. Nurodoma, kad moterų skaičius Lietuvos komunistų partijos Centro Komitete buvo 20% J. Stalino valdymo metais, 15% – vėlesniu chruščiovinio atšilimo bei brežnevinės stagnacijos laikotarpiais ir daugiau kaip 30% M. Gorbačiovo pertvarkos metu<sup>77</sup> (žr. 6 priedas).

Moterys propagandos pagalba buvo raginamos dalyvauti rinkimuose, kurie realiai nieko nelėmė, nes buvo balsuojama už vieną kandidatą iš vieno, bet ne būti išrinktai pačiai, dirbti

74 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 12.

75 Силласте Г.Г. Социогендерные отношения в период социальной трансформации России, 1994. [http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002\\_Sillaste.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002_Sillaste.pdf) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-10]

76 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

77 Antanaitis K. Lietuviškoji tarybinė nomenklatūra. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.

netradicinius moteriai darbus (traktoriste, vairuotoja), tačiau ne vadovauti<sup>78</sup>. Taigi, įvairiais sovietmečio periodais buvo deklaruojama laisva, lygi vyrui moteris. Tačiau politine prasme moterų teisės ne suklestėjo, o sumenko.

Dar vienas Sovietų Sąjungos periodas – M. Gorbačiovo valdymas arba perestroika (pertvarka, persitvarkymas) – bandymas suteikti sovietinei santvarkai demokratijos bruožų. Keista, tačiau būtent šiuo laikotarpiu moters socialinė padėtis ne pagerėjo, kaip galima būtų tikėtis, bet pablogėjo ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Sovietų Sąjungoje.

Istoriniu paradoksu galima laikyti situaciją, kai demokratijos įvedimas buvo įgyvendinamas, faktiškai diskriminuojant moteris, išstumiant jas iš politikos visuose sluoksniuose. Jei iki persitvarkymo laikotarpio valdžios ir valstybės struktūrose moterų skaičius sudarė 30 – 33%, tai, įvedinėjant „demokratiją“, jų liko 5,4%. Moterys praktiškai nebeužėmė vadovaujančių postų, išskyrus administracijos vadovo pavaduotojų socialiniams reikalams ir pan.. Tuo tarpu nei centrinėje valdžioje, nei sąjunginėse respublikose moterims nebuvo prieinami tokie postai, kaip gynybos, vidaus reikalų, užsienių reikalų ministro. Nors tai nebuvo deklaruojama, tačiau faktiškai tokias pareigas užimti moteris neturėjo jokių galimybių<sup>79</sup>.

Kitaip tariant, Sovietų Sąjungoje įvairiais periodais, nors deklaruota priešingai, tačiau realiai moteris buvo atskirta nuo politikos, įstatymų priėmimo ir valstybės valdymo tiek tiesiogiai, tiek per ekonominę pusę (skatinant dirbti, tačiau tik žemiausiose pareigose).

Peržvelgus 1977 m. spalio 7 d. priimtą Sovietų Sąjungos konstituciją<sup>80</sup>, matyti, kad lyčių lygybės klausimai ir demokratijos bruožai ten yra labai pažangiai reglamentuojami (tik faktiškai absoliučiai nevykdomi):

- 35 straipsnyje teigiama, kad vyras ir moteris Sovietų Sąjungoje yra lygiateisiai.
- 45 straipsnis suteikia visiems Sovietų Sąjungos piliečiams teisę į nemokamą visų pakopų mokslą (šis punktas realiai buvo vykdomas ir mergaičių bei berniukų pradinis ir vidurinis mokslas tapo savaime suprantamas; tiesa, greičiau tai buvo ne Sovietų Sąjungos, o tiesiog laikmečio nuopelnas).
- 49 straipsnis garantavo kiekvienam piliečiui teisę teikti pasiūlymus dėl geresnio valdančių organų darbo, pranešti apie nekokybišką jų veiklą (realiai tas nebuvo vykdoma).
- 50 straipsnis garantavo kiekvienam piliečiui laisves: spaudos, žodžio, susirinkimų, mitingų, demonstracijų (realiai už pasisakymus prieš valdžią buvo itin griežtai baudžiama).

78 Яновский Р.Г. Женщина и общество: социально-политический аспект // Социол. исслед. 1992, № 5. p. 19-26.

79 Силласте Г.Г. Социогендерные отношения в период социальной трансформации России, 1994. [http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002\\_Sillaste.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002_Sillaste.pdf) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-10]

80 Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята ВС СССР 07.10.1977) <http://www.consultant.ru/popular/consccr/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

- 51 straipsnis garantavo kiekvienam piliečiui teisę jungtis į politines partijas (realiai egzistavo vienintelė partija).
- 52 straipsnis garantavo kiekvienam piliečiui tikėjimo laisvę (realiai tikintieji ir kunigai buvo persekiojami).

Kitaip tariant, moterų ir piliečių teisės konstitucijoje reglamentuojamos, tačiau realybėje į įstatymus atsižvelgiama nebuvo, nes faktinė ir deklaratyvi, propagandinė situacija kardinaliai skyrėsi.

Vienintelė visuomeninio gyvenimo sritis, kurioje dalyvauti moteris buvo realiai skatinama – tai darbas. Vykdoma ekonominė modernizacija – įgyvendinamas (ir įgyvendintas) visų darbingo amžiaus žmonių dalyvavimo darbo rinkoje principas<sup>81</sup>. Sovietiniu laikotarpiu norma buvo dirbti visiems tai daryti pajėgiantiems gyventojams, o socialinės garantijos priklausė nuo darbo stažo – pvz., senatvės pensijai gauti buvo reikalingas ne mažesnis, kaip 20 metų darbo stažas<sup>82</sup>.

Socialinės apsaugos, kurią dėl privalomo darbo gaudavo visi gyventojai, dėka, buvo palaiptai likviduotas visiškasis skurdas (tačiau realybėje neįgalumo pašalpos, išmokos už vaikus ir pan. buvo labai nedidelės, o nustatant neįgalumą, klestėjo korupcija). Reikia paminėti, kad socialinėje srityje pensinis moterų amžius nustatytas žemesnis, negu vyrų – 55 ir 60 metų (tačiau dėl žemesnių pareigų ir mažesnių atlyginimų moterų pensijos buvo mažesnės). Tiesa, Lietuvoje socialinės apsaugos sistema buvo efektyvesnė, negu likusioje Sovietų Sąjungoje – tą liudija ir faktas, kad kitų SSRS respublikų specialistai vykdavo į Lietuvą semtis patirties<sup>83</sup>. Tiesa, tai vienodai lietė tiek vyrus, tiek moteris. Vis dėlto išsilavinimo ir socialinės apsaugos, taip pat sveikatos apsaugos srityse bei moterų emancipacijoje įvyko ir teigiami moterims pokyčiai – dėl propagandos pradėta labiau toleruoti moterų visuomeninė veikla<sup>84</sup>.

Kitaip tariant, nors sovietiniu laikotarpiu buvo realiai likviduotas neraštingumas, o namų šeimininkės priverstos dirbti darbovietėse ir gauti atlyginimą bei socialinę apsaugą, tačiau politinių moters teisių prasme tai buvo žingsnis atgal į patriarchalinę kultūrą. Sovietiniu periodu moters politinis ir ekonominis aktyvumas buvo smarkiai deklaruojamas, tačiau faktiškai beveik neįgyvendinamas, o politinė valdžia buvo vyrų rankose, moteris nustumiant į tradicines ariergardo pozicijas.

81 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

82 Guogis A., Bogdanova N. Sovietinės socialinės apsaugos modelio funkcijos bei raida ir Lietuva// Politologija, 2012, Nr. 2(66), p. 32-77.

83 Guogis A., Bogdanova N. Sovietinės socialinės apsaugos modelio funkcijos bei raida ir Lietuva// Politologija, 2012, Nr. 2(66), p. 32-77.

84 Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

#### 1.4. Moters ir vyro lygių teisių Lietuvoje nuo 1990 m.: istorinė apžvalga bei juridinis reglamentavimas

Lietuvai vėl atgavus nepriklausomybę – Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu – problemos dėl moterų teisių juridinio užtikrinimo nebebuvo. Visos žmogaus teisės moteriai ir jų juridinis užtikrinimas buvo savaime suprantamos. Vis dėlto šių teisių užtikrinimas *de facto* – aktualiausia Lietuvos Respublikos moterų problema po Nepriklausomybės atgavimo 1990 metais<sup>85</sup>. Pakankamai ilgas laikotarpis, kai šių teisių realizuoti nebuvo įmanoma, apsunkino ir moterų vaidmenį politikoje.

Pirmiausia visuomenė, kaip opoziciją sovietinei ideologijai, paskubėjo rinktis konservatyvų moters pareigų supratimą ir priskirti moteriai tradicinį moters – šeimos židinio saugotojos vaidmenį, tačiau nepanoro atsisakyti moters išsilavinimo. Tai liudija Lietuvos aukštųjų mokyklų programos – 1990 metais tuometinė Lietuvos Žemės Ūkio akademija (dabartinis A. Stulginskio universitetas) pasiūlė namų ūkio ekonomikos specialybę<sup>86</sup>, kurią realiai turėtų rinktis merginos, ketinančios ateityje tapti namų šeimininkėmis.

Greitai paaiškėjo, kad tai ekonomiškai neapsimoka, o išsilavinusios Lietuvos moteris profesiskai ir socialiai nukenčia, apsiribodamos tik namų šeimininkės padėtimi. Vis dėlto, moterims nepajėgus atsisakyti darbo, kuris suteikia ekonominį stabilumą, moterų teisių faktinis užtikrinimas darėsi vis aktualesnis, ir konservatyvaus požiūrio į moterų vaidmenį visuomenėje atsisakyta.

Pirmieji moters teisių gynimo požymiai pasirodė pakankamai greitai, ir kilo iš Lietuvos universitetų pusės. Kadangi 1990 metais, stojant į aukštojo mokslo institucijas, buvo smarkiai proteguojami vaikinai – juos priimdavo beveik su bet koku vidurkiu, kad apsaugotų nuo sovietų armijos pretenzijų. Tuo tarpu merginos su gerokai aukštesniais atestato vidurkiais neįstodavo vien dėl savo lyties. Logiška, kad kai Nepriklausomybės pirmieji žingsniai vykdomi, akivaizdžiai diskriminuojant moteris, nors ir prisidengiant kilniais tikslais, kilo tam tikras nepasitenkinimas, ir Kauno Technologijos Universitete buvo įsteigtas Administravimo fakultetas, skirtas vien merginoms (t. y. jos galėjo stoti, nebijodamos, kad bus diskriminuotos dėl lyties). Jis rengė administratores – verslininkų pagalbininkes<sup>87</sup>.

Vis dėlto, nors jo steigimo idėja buvo kompensuoti moterims patirtą diskriminaciją, pats fakulteto pavadinimas ir specialybė taip pat atspindėjo tradiciškai moteriai priskiriamą vyro padėjėjos vaidmenį. Dėl to po kelerių metų fakultetas pervardintas Socialinių mokslų fakultetu

85 Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.

86 Studijos Kauno LŽŪA. Kaunas, Lietuvos žemės ūkio akademija, 1991.

87 Stojantiems į KTU. Kaunas, Kauno technologijos universitetas, 1991.

(dabartinis Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas), ir ten pradėjo būti priimami abiejų lyčių studentai.

Lietuvos statistikos departamento<sup>88</sup> duomenimis, šiandien bendrojo lavinimosi mokyklose mokosi 53% moteriškos lyties moksleivių. Aukštojo mokslo institucijose (universitetuose ir kolegijose) studijuoja 60% merginų ir 40% vaikinių.

Skiriasi studentų vaikinių ir merginų dažniausiai pasirenkamos studijų kryptys: moterys daugiausia studijuoja socialinius mokslus (iš šios krypties studentų – 91% moterų), psichologiją (84%), sveikatos priežiūrą (79%), pedagogiką bei humanitarinius mokslus (76%), žurnalistiką (76%).

Tuo tarpu vyrai studijuoti dažniausiai renkasi inžinerinius mokslus (92% vyrų), transporto paslaugas (91%), kompiuteriją (86%). Suponuojama<sup>89</sup>, kad moterys dėl tradiciškai susiklosčiusių stereotipų linkusios rinktis sritis, kuriose dirbant yra lengviau darbą suderinti su šeima ir vaikų auginimu.

Visose švietimo srityse tarp moterų yra nedaug švietimo įstaigų vadovių. Moterų profesorių skaičius taip pat auga labai lėtai – pagal V.Šidlauskienės<sup>90</sup> pateikiamus duomenis, jis kilo nuo 10,4% 2000 metais iki beveik 17% 2010 metais. Turint omenyje, kad merginų, studijuojančių aukštosiose mokyklose skaičius yra didesnis už vaikinių, esant įgyvendintai lyčių lygybei šis skaičius turėtų būti gerokai didesnis.

2013 metais vidutinis metinis nedarbas kiek mažėjo, palyginus su 2011 metais, o vidutinis metinis 2012 metų registruoto nedarbo rodiklis – 11,7%. Moterų nedarbas yra mažesnis negu vyrų – moterų nedarbo vidurkis 2013 metais yra 10,7%, kai tuo tarpu vyrų – 12%.

Moterų nedarbo vidurkis tapo mažesnis už vyrų nedarbo vidurkį tik 2008 m. spalio mėn., kai dėl ekonominės krizės darbo neteko daug statybų srities darbuotojų. Tačiau iki tada vyrų bedarbystė visada buvo mažesnė<sup>91</sup>. Deja, tokie oficialios statistikos skaičiai gali netiksliai atspindėti situaciją – tikėtina, kad bedarbiais užsiregistravę vyrai po ekonominės krizės grįžo prie ankstesnių darbų, tik liko dirbti nelegaliai.

Legaliai dirbančių vyrų ir moterų užsiėmimus ir jų kaitą galima matyti 7 priede.

Nuo moterų ūkinėje veikloje aktyvumo tiesiogiai priklauso ir jų pajamų dydis. Vidutinis moterų darbo užmokestis 2001 metais sudarė 82,2 procento vidutinio vyrų darbo užmokesčio, o 2011 – 88,1%. Dėl to galima teigti, kad skirtumas tarp vyrų ir moterų užmokesčių nors egzistuoja,

88 Lietuvos Respublikos statistikos departamento tinklapis. <http://www.stat.gov.lt/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].

89 Mikėnė S. Moterų padėtis Azerbaidžane ir Lietuvoje: lyčių lygybės aspektas // Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4(3), p. 973-990.

90 Šidlauskienė V. Ką atskleidžia moterų ir vyrų lygybės įmonėje vertinimas? Kaip priimti lyčių lygybės iššūkius darbovietėje? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 12, p. 52-68.

91 Lietuvos Respublikos statistikos departamento tinklapis. <http://www.stat.gov.lt/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].

tačiau mažėja. Lygių galimybių programoje 2003-2004 m.<sup>92</sup> teigiama, kad dažniausiai vyrų ir moterų uždarbio skirtumai motyvuojami didesniu skaičiumi vyrų, užimančių vadovaujančias pareigas, ir tai nulemia didesnę jų atlyginimą už darbą. Tačiau mažesnę moterų atlyginimą lemia ne vien pareigų lygmuo – ūkinės veiklos šakose, kur tradiciškai dirba daugiausia moterys, atlyginimai gerokai mažesni negu ten, kur dirba dauguma vyrų.

Valstybės sektoriuje darbuotojams yra nustatyti atlyginimų tarifai. Dėl to tiek moterims, tiek vyrams garantuojamas toks pat atlyginimas už analogišką darbą. Tačiau privačiame sektoriuje atlyginimų nustatymo kriterijai nėra reglamentuoti, dėl to visiškai neaiškūs ir tikėtina, kad grįsti stereotipiniu mąstymu.

V. Šidlauskienė<sup>93</sup> teigia, kad tai iš dalies priklauso ir nuo prigimtinių lyties savybių (jau vaikystėje berniukų savimonė ir socializacija skiriasi nuo mergaičių didesne rizika, konkuravimu), taip pat susiformavusia visuomenine struktūra, linkusia labiau „stumti“ vyrą, bet ne moterį, paliekant jai menkesnės vertės darbus.

Reikia paminėti, kad su analogiška problema susiduria ir kitos ES šalys. Pagal 2009 Eurobarometro duomenis<sup>94</sup>, 82 procentai ES gyventojų mano, kad vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumus reikia sumažinti kuo greičiau.

Visos paminėtos lygių galimybių programos numato ir jas įgyvendinant kylančias problemas. Jų teigimu, nežiūrint į įstatymais garantuojamą lyčių lygybę, moterų darbą įtakoja dar gana dažnas tradicinis stereotipinis požiūris į moters ir vyro socialinius vaidmenis. Vyrams paprastai lengviau įsidarbinti, nes tradiciškai jiems priskiriama atsakomybė už šeimos išlaikymą<sup>95</sup>. Vyrus įdarbinant (taip pat ir nelegaliai) galioja ir kiti stereotipai: darbdaviai juos laiko kompetentesniais, atsakingesniais, racialesniais, negu moterys.

Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programoje<sup>96</sup> analizuojami kompanijos „Baltijos tyrimai“ atlikto tyrimo respondentų atsakymai apie tai, kas šeimoje turėtų uždirbti pinigus. Tyrimas parodė, kad net 57,2% vyrų mano, kad šeimos išlaikymas – vien jų pareiga. Šios nuostatos dėl šeimos išlaikytojo lyties laikosi ir didelė dalis moterų – 51,4%. Taigi, akivaizdu, kad beveik pusė vyrų ir moterų Lietuvoje šį vaidmenį priskiria tradiciškai vyrams. Teigiama, kad toks lūkestis – svarbus moterų atskirties indikatorius. Tuo pačiu jis sukelia didžiulę

92 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programos patvirtinimo Nr. 712. Valstybės žinios, 2003, Nr. 55-2452.

93 Šidlauskienė V. Norminių teisės aktų dėl moterų ir vyrų lygybės nuostatos moksle ir studijose analizė // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2012, Nr. 10., p. 70-101.

94 Okunevičiūtė, Neverauskienė L. Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje// Filosofija. Sociologija, 2011, t. 22, Nr.2, P. 115-128.

95 Moterų informacijos centro tinklapio inf.. <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15].

96 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programos patvirtinimo Nr. 712. Valstybės žinios, 2003, Nr. 55-2452.

įtampą vyrams, kadangi šiandien visuomenėje vienas asmuo dažniausiai nebeišgali išlaikyti visos šeimos ir aprūpinti jos poreikių.

Nurodoma, kad vaikus auginančioms moterims motinystė – svarbiausia kliūtis išlaikyti savo esamą darbo vietą ar susirasti kitą. Moterys, auginančios vaikus, dėl jų dažnai patiria problemų darbe. Jaunesnės moterys kartais net atsisakomos įdarbinti, motyvuojant, kad gali susilaukti vaikų arba jų turi. Moterys, prisiimdamos atsakomybę už mažų vaikų priežiūrą, dažnai motinystės atostogų laikotarpiu netenka dalies kvalifikacijos. Dėl to joms, paauginus vaikus, tampa vis sunkiau siekti profesinės karjeros. Statistika rodo, kad vyrų darbo užmokesčiai didesni, negu moterų. Vadinasi, logiška namuose su kūdikiu likti tam, kuris uždirba mažiau. Teigiama, kad derėtų skatinti vyrus kuo dažniau imti tėvystės atostogas, tai būtų naudinga visos šeimos gerovei.

2001 metų duomenimis<sup>97</sup>, vyresnėms moterims yra sunkiau įsidarbinti, negu vyresniems vyrams, kadangi joms netinka darbai, reikalaujantys fizinės jėgos, technikos išmanymo ir pan.. Dėl to moterims tradiciškai lieka didelio kruopštumo arba intelekto reikalaujantys darbai. Vis dėlto dažniausi dabar pasitaikantys tokio pobūdžio darbai – siuvimas ar darbas kompiuteriu – vyresnėms moterims dažnai per sudėtingi, ir tai lemia jų menkesnes įsidarbinimo galimybes.

Svarbus moterų užimtumo lygio veiksnys – dalyvavimas versle. Kadangi moterims imtis verslo ir jį plėtoti ypač sunku, reikėtų jas skatinti. Teigiama, kad kliūtys moterims pradėdant verslą – auklėjimas, atsakomybė prieš savo vaikus ir skeptiškas vyrų verslininkų požiūris, taip pat verslo įgūdžių, informacijos stoka. Pagal verslo moterų tinklo pateikiamą informaciją, šiandien moterys vadovauja tik 16% įmonių. Tiesa, moterų verslininkų skaičius, lyginant su vyrų skaičiumi, nedidelis visoje Europoje.

Visose srityse įgyvendinta moterų ir vyrų lygybė – viena iš pagrindinių ES vertybių, numatyta ES sutartyje<sup>98</sup>. Dėl to Lietuvos siekis užtikrinti lyčių lygybę matomas daugelyje juridinių dokumentų.

- Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992 m.)<sup>99</sup> 1 straipsnis nurodo, kad Lietuva yra demokratinė respublika, o jos 29 straipsnio 2 dalis konstatuoja, jog žmogaus teisės negali būti varžomos arba privilegijos teikiamos dėl lyties (taip pat rasės, tautybės, kilmės, tikėjimo ir kt. išvardintų priežasčių). Nuostatos, kad diskriminacija dėl lyties negalima, išdėstytos ir Darbo kodekse<sup>100</sup>, Valstybės tarnybos įstatyme<sup>101</sup>, Švietimo įstatyme<sup>102</sup>, Sveikatos sistemos įstatyme<sup>103</sup>,

97 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programos patvirtinimo Nr. 712. Valstybės žinios, 2003, Nr. 55-2452.

98 Šidlauskienė V. Norminių teisės aktų dėl moterų ir vyrų lygybės nuostatos moksle ir studijose analizė // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2012, Nr. 10., p. 70-101.

99 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

100 Lietuvos Respublikos Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo kodeksas. Nr. IX-926. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, 2 str. 4d., 96 str. 1 d., 129 str. 4 d.

101 Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas Nr. VIII-1316. Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2130, 3 str.2 d.

102 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas Nr. I-1489. Valstybės žinios, 1991, Nr. 12-593, 5 str. 1 d.



socialinę apsaugą reglamentuojančiuose įstatymuose, Baudžiamojo kodekso<sup>104</sup> 169 ir 170 straipsniuose.

Taip pat aktualūs tapo ir papildomos specialios teisinės administracinės priemonės lyčių lygybei Lietuvos Respublikoje užtikrinti.

- 1998 m. išleistas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas<sup>105</sup>. Šio dokumento paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendinama Konstitucijos nuostata dėl lygių vyrų ir moterų teisių. Jis smulkiau reglamentuoja skirtingų įstaigų pareigas, įgyvendinant lygias vyrų ir moterų teises, draudimai diskriminuoti lyties pagrindu konkrečiose situacijose, moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo apibrėžtis, įstatymo vykdymo kontrolė ir priežiūra, skundų pateikimo ir nagrinėjimo tvarka.

- 1999 m. buvo įsteigta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Kontrolieriaus darbą reglamentuoja ir moterų bei vyrų lygių galimybių įstatymas. Tarnybos paskirtis – nagrinėti skundus dėl su lytimi susijusios diskriminacijos. Tiesa, tai susiję ne tik su moterų, bet ir su vyrų teisių gynimu. T. Birmontienė<sup>106</sup> nurodo, kad 2000 metais vyrai sudarė 62 procentus visų, pateikusių skundus į tarnybą; jie dažniausiai skundžiasi dėl diskriminacijos šeimos santykių sferoje ir po įvykusių skyrybų neteisėtai ribojamos teisės auklėti savo vaikus; moterys dažniausiai skundžiasi dėl diskriminacijos darbinių santykių srityje, ypač dėl skirtingo darbo užmokesčio skirtingų lyčių darbuotojams.

- 2003 m. priimtas Lygių galimybių įstatymas (įsigaliojęs 2005 m., pakeistas 2008 m.)<sup>107</sup>. Juo pakeistas Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pavadinimas į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, kad galima būtų tirti ir daugiau diskriminacijos rūšių. Šiuo metu tarnyba priima skundus, kai diskriminuojama dėl lyties, lytinės orientacijos, negalios, amžiaus, rasės, etninės priklausomybės, socialinės padėties, kilmės, kalbos, religijos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų<sup>108</sup>.

Taip pat moterų teisių užtikrinimui priimti papildomi dokumentai:

- Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa 2003-2004<sup>109</sup>, 2005-2009<sup>110</sup>.

Programos pagrindiniai tikslai – sudaryti vienodas galimybes vyrams ir moterims dalyvauti visose

103 Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas Nr. I-552. Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231, 5 str. 3d.

104 Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. Nr. VIII – 1968. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741

105 Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VIII-947 Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100

106 Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // Jurisprudencija, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.

107 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826. Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-51555

108 Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos tinklapis. [http://www.lygybe.lt/lt/titulinis\\_10.html](http://www.lygybe.lt/lt/titulinis_10.html) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].

109 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programos patvirtinimo Nr. 712. Valstybės žinios, 2003, Nr. 55-2452.

110 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005-2009 metų programos patvirtinimo Nr. 1042. Valstybės žinios, 2005, Nr. 116-4202.

visuomenės gyvenimo srityse, padidinti lyčių atstovavimą tose srityse, kur jiems mažiau atstovaujama.

- Nacionalinė antidiskriminacinė 2006-2008 programa<sup>111</sup>. Nurodoma jos paskirtis – “užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, ugdyti visuomenės toleranciją, informuoti visuomenę apie teisę į lygybę ir nediskriminaciją, lygių teisių gynimo priemones ir galimas diskriminacijos apraiškas Lietuvoje.” (1 str.)

- Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 programa<sup>112</sup>, vadovaujantis ES dokumentais. Paskirtis analogiška, kaip ir 2006-2008 metų programos, tik kitas laikotarpis, laukiami rezultatai, vertinimo kriterijai, programos finansavimas, priemonės ir kt.

Iš esmės visos programos skirtos analizuoti ir esant reikalui tobulinti teisinei bazei, inicijuoti apžvalgas bei tyrimus, rengti visuomenės informavimo kampanijas, seminarus, mokymus antidiskriminacijos klausimais.

Be abejo, Lietuvos Respublikos įstatymai yra suderinti su Europos Sąjungos juridiniais aktais, o taip pat ir pasauline Visuotine žmogaus teisių deklaracija<sup>113</sup>, prie kurios Lietuva prisijungė 1991m. kovo 12 d.

Iš ES dokumentų (pilnas sąrašas pateiktas 1 priede) reikia paminėti ES pagrindinių teisių chartijos 23 straipsnį, taip pat 2010 metais Europos Komisija priėmė moterų chartiją<sup>114</sup> ir 2010-2015 moterų ir vyrų lygybės strategiją<sup>115</sup>. Naujų juridinių dokumentų atsiradimo precedentas leidžia manyti, kad lygybė vyrų ir moterų teisių srityje vis dar tobulintina ne tik Lietuvoje, bet ir Vakarų Europos šalyse.

*Tad galima apibendrinti, kad istoriškai Lietuvos moterų statusas buvo veikiamas politinių, ekonominių, religinių bei socialinių faktorių (Baršauskienė, Rymeikytė, 1998). Vis dėlto šie faktoriai veikė ne tik Lietuvos, bet visas Europos ir pasaulio moteris. Lietuva, suteikusi savo moterims balsavimo teisę 1918 metais, pralenkė daugelį demokratinių Europos šalių, ir tai rodo, kad moterų teisės čia buvo aktualios. Sovietiniais metais, nors valdžia de jure deklaravo feministines ir demokratines vertybes, lyčių lygybę, tačiau de facto beveik visiškai eliminavo moteris*

111 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės antidiskriminacinės 2006-2008 metų programos patvirtinimo Nr. 907. Valstybės žinios, 2006-09-21 Nr. 100-3872

112 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos patvirtinimo Nr. 530. Valstybės žinios, 2010, Nr. 56-2757

113 The Universal Declaration of Human rights. 1948. <http://www.un.org/en/documents/udhr/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

114 Europos moterų ir vyrų lygybės vietos gyvenime chartija.

[http://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte\\_egalite\\_lt.pdf](http://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_lt.pdf), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-13].

115 Strategy for equality between women and men 2010-2015.

[http://europa.eu/legislation\\_summaries/employment\\_and\\_social\\_policy/equality\\_between\\_men\\_and\\_women/em0037\\_en.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/em0037_en.htm), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

*iš politinio gyvenimo, politinių valdžios struktūrų ir įstatymų priėmimo. Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu moterų ir vyrų lygybė, moterų ekonominės padėties gerinimas vėl pradėtas įgyvendinti de facto. Nors šiandien šioje srityje dar yra kur tobulėti, tačiau padėtis po truputį gerėja ir nedaug skiriasi nuo kitų Europos Sąjungos šalių, kuriose moters teisės taip pat vis dar aktualios.*

## **2. MOTERŲ VAIDMENS ANTROSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS POLITIKOJE ANALIZĖ**

Šioje darbo dalyje analizuojamas moters vaidmuo politiniame gyvenime ir jos indėlis į Lietuvos valstybės valdymą Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, kai Lietuva vėl atgavo Nepriklausomybę 1990 metais. Čia apžvelgiama moterų padėtis šalies politinėse partijose ir kitose Europos Sąjungos šalyse.

### **2.1 Moteris Lietuvos Respublikos parlamente, savivaldybių tarybose**

Politika moterims tampa vis patrauklesnė – tokios yra pasaulinės tendencijos. Tarparlamentinė sąjunga<sup>116</sup> pateikia duomenis apie tai, kad pasaulio šalių parlamentuose per pastaruosius metus moterų nuolat daugėjo: nuo 12% (1997 m.), 14,2% (2001 m.) iki 23,4%. 2012 m. (šiuo metu Seime yra didžiausias moterų skaičius Lietuvos istorijoje – 33 moterys). Taigi, Lietuvos Seime moterų nežymiai daugėja. Nors šis rodiklis ir lenkia kai kurių Europos šalių moterų – parlamentarių skaičių, bet yra nepalyginamas su Skandinavijos šalių moterų dalyvavimu nacionalinių parlamentų veikloje (42%). 11 priede parodyta Seimo narių sudėtis pagal lytį po kiekvienų rinkimų Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu.

Kaip matyti iš 11 priede pateikto paveikslo, nors tendencija moterų skaičiui Seime didėti ir yra, bet ji kyla labai lėtai, o dalyvaujančių Lietuvos Respublikos Seime moterų skaičiai nėra stabilūs – per vienus rinkimus pakilę, per sekančius jie sumažėja (ypač mažai moterų Seime buvo 1992 metais). Tačiau norint išsiaiškinti, ar moterys Seime realiai vertinamos, reikia nustatyti, kiek moterų užima aukštesnes pareigas pagrindinėse Seimo struktūrose (dalyvauja valdyboje, vadovauja komitetuose, komisijose) (žr. 12 priedas).

Kaip matyti iš paveikslo, pateikto 12 priede, moterų procentinė dalis pagrindinėse Seimo struktūrose nedaug skiriasi nuo moterų procentinės dalies Seime (lentelėje pateikti procentai ne nuo moterų – Seimo narių skaičiaus, bet nuo tas pareigas užimančių abiejų lyčių atstovų skaičiaus). Taigi galima teigti, kad moterys Seimo narės turi panašias galimybes realizuoti save, kaip ir vyrai.

Apžvelgiant 16-tąją (2012 metais suformuotą) Lietuvos vyriausybę, matyti tik viena moteris – ministrė. Tai – socialinės apsaugos ir darbo ministrė Algimanta Pabedinskienė. Penkioliktoje Vyriausybėje taip pat buvo tik viena ministrė (krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė), o keturioliktoje – trys (žemės ūkio ministrė Kazimira Danutė Prunskienė, Socialinės

---

116 Inter- Parliamentary Union <http://www.ipu.org/english/home.htm>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

apsaugos ir darbo ministrė Vilija Blinkevičiūtė ir nuo 2006 m. iki 2008 m. – švietimo ir mokslo ministrė Roma Žakaitienė). Ministrė pirmininkė – moteris buvo tik pirmoje Vyriausybėje, suformuotoje 1990 m., Kazimira Danutė Prunskienė, tačiau šiame poste teišbuvo 10 mėnesių. Kitaip tariant, vyriausybėje moterų nėra daug, tačiau jų vadovaujamos sritys nebūtinai yra standartinės (švietimas, darbo apsauga).

Analizuojant Lietuvos atstovų Europos Parlamente sudėtį<sup>117</sup> pagal lytį, galima teigti, kad čia moterų procentas didžiausias – iš 12 šiuo metu (nuo 2009 m.) Lietuvą atstovaujančių europarlamentarų trečdalis (keturios) yra moterys: Laima Liucija Andrikienė, Vilija Blinkevičiūtė, Radvilė Morkūnaitė–Mikulėnienė ir Justina Vitkauskaitė Bernard. 2004–2009 metais iš 12 Europos Parlamento Lietuvos atstovų moterys buvo net 5, t. y. beveik 42 procentai.

Taip pat iš lėto daugėja moterų savivaldybių tarybose. Nuo 1995 m. iki 2007 metų jų kiekis didėjo labai nežymiai ir svyruodamas. Iš jų, kaip ir moterų – Seimo narių atveju, išsiskiria paskutinių tarybų rinkimų duomenys. 2011 metais vykusiuose savivaldybių tarybų rinkimuose moterų skaičius yra pats didžiausias – 346 moterys ir 1180 vyrų (žr. 13 priedas).

Kaip matyti iš analizuojamų duomenų, nors politiniuose postuose veikiančių moterų yra palyginti nedaug (moterys Seime niekada nėra sudariusios net trečdaliao narių), tačiau jų skaičius linkęs didėti, o pačios politikoje dalyvaujančios moterys yra gana aktyvios. Paskutiniaisiais metais Lietuvoje padaugėjo tiek moterų – Seimo narių, tiek savivaldybių tarybų narių skaičius. Galimas dalykas, kad tai galima sieti su moterimi Lietuvos Respublikos prezidento poste – Dalia Grybauskaitė, kuri buvo išrinkta 2009 metais. Be to, jai vadovaujant pirmą kartą Lietuvos istorijoje moterys užėmė Seimo pirmininko postą – 2009-2012 Seimui pirmininkavo Irena Degutienė, o nuo 2013 m. šias pareigas užima Loreta Graužinienė.

I. Matonytė<sup>118</sup>, remdamasi atlikto tyrimo rezultatais, teigia, nors visuomenės požiūris į moteris politikoje jau nebėra neigiamas (dėl to pareigose, į kurias renkama visuotinio balsavimo būdu, yra nemažai moterų), tačiau pačiose valdžios struktūrose moterims vis dar sudaromos kliūtys. Būtent dėl to tokios aukštos moterų politinės pareigos, kaip seimo pirmininkė, prezidentė arba netradicinė jų sfera (krašto apsaugos ministrė) kol kas daugiau priskirtinos jų pačių ypatingoms asmeninėms savybėms ir yra vertintinos greičiau, kaip išskirtinės ir nekuriančios precedento. Mūsų nuomone, griežtai to teigti negalima, kadangi jei dėl 2009 m. I. Degutienės išrinkimo Seimo pirmininke, kaip išskirtinio atvejo, dar galima buvo diskutuoti, tai 2013 m. L. Graužinienės tapimas Seimo pirmininke jau vargu ar gali būti traktuojamas, kaip dar vienas išskirtinis atvejis.

Galima spėti, kad mažą moterų skaičių Seime gali lemti ir tai, kad daugelis narių į jį

<sup>117</sup> Europos Parlamento tinklapis.

<http://www.europarl.europa.eu/members/public/geoSearch/search.do?country=LT&language=LT>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

<sup>118</sup> Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.

patenka per partijos sąrašą, o ne kiekvienos partijos sąrašė moterų yra daug. Dėl to verta paanalizuoti moterų narystę partijose.

## 2.2. Moterų padėtis Lietuvos Respublikos politinėse partijose

Lietuvoje moterys šiuo metu užima pagrindinius politikoje postus, tačiau jų dalis politikoje yra gerokai mažesnė už gyventojų sudėtį. Interviu apie tokios padėties priežastis politikai dažnai nurodo tiesiog per žemą moterų politinį aktyvumą, nepakankamą jų dalyvavimą partijų veikloje, kur paprastai ženkliai daugiau yra vyrų, negu moterų<sup>119</sup>.

Iš tiesų moterų politikoje kiekis didėja nesmarkiai – VRK savo tinklapyje<sup>120</sup> pateikia duomenis apie partijų ir koalicijų sąrašuose esančias moteris, lyginant 2008 m. ir 2004 metų rinkimų sąrašus. 2008 metais moterys sudarė 28,81% visų sąrašuose esančių kandidatų, iš jų 26,99% – sąrašo viršuje (pirmame dešimtuose). Tuo tarpu 2004 m. sąrašuose buvo tik 25,46% (2000 m. – 17,58%) moterų. Pirmuosiuose partijų kandidatų dešimtuose 2004 m. buvo 25,33%, 2000 m. – 10% moterų.

Reikia pastebėti, kad egzistuoja tendencija sąrašė esančias moteris surašyti pirmajame dešimtuose. Tą galima interpretuoti, kaip veiklių, kandidatuoti galinčių moterų trūkumą partijose<sup>121</sup>. Kyla klausimas, dėl kokių priežasčių Lietuvos Respublikos moterys gerokai vangiau, negu vyrai linkusios dalyvauti politinių partijų veikloje – ar tai lemia menkas politikos, kaip interesų srities, vertinimas, ar įtakoja tradicinis mąstymas apie moters vietą šeimoje, o ne valdymo institucijose.

Šiuos klausimus analizavo 1990–2009 m. vykęs moterų ir vyrų padėties pokyčių tyrimas, pateikiamas visuomenei moterų informacijos centro svetainėje<sup>122</sup>. Didelis dėmesys ten buvo skiriamas visuomenės požiūriui į politiką, į moterų politikę ir politikos, kaip užsiėmimo, tinkamo moteriai, patrauklumą.

Paveiksle, pateiktame 14 priede, matome, kaip 2009 metais skirtingo amžiaus moterys vertina skirtingas gyvenimo sritis. Pirmoje vietoje visose amžiaus grupėse – šeima, kurią Lietuvos moterys nurodo, kaip svarbiausią gyvenimo sritį (kadangi šeima moteriai akcentuojama nuo seniausių laikų, tikėtina, kad toks vertinimas per paskutinius metus nepasikeitė). Antroje vietoje – darbas (logiška, kad ir ekonominė padėtis sietina greičiausiai su šeima), bręstant vis mažiau svarbu – draugai ir laisvalaikis. Religijos reikšmė padidėja vyresniame amžiuje. Tuo tarpu politika visų amžiaus kategorijų moterims yra pati nesvarbiausia jų gyvenimo sritis. Logiška, kad toks požiūris atsispindi ir moterų skaičiuje politikoje.

119 Bašarovas T. Moterys politikoje: mažuma, bet aukščiausiuose postuose // Lietuvos žinios, 2012-03-08

120 Vyriausios Rinkimų komisijos tinklapis. <http://www.vrk.lt/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

121 Verslo moterų tinklo svetainė. <http://www.verslomoterys.lt/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

122 Moterų informacijos centro tinklapis. <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15].

Kitas klausimas, ar politika visada buvo taip menkai vertinama. Į tai gali padėti atsakyti 15 priede pateikta diagrama, kur parodytos abiejų lyčių gyventojų nuomonės apie tai, ar politika jiems yra „labai svarbi“. Kaip matyti iš paveikslo, politiką laikančių svarbia gyventojų procentas apskritai yra labai nedidelis. Vis dėlto jis nuolat mažėja, o maksimalus buvo Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atgavimo laikotarpiu (tikėtina, kad ir kažkiek prieš tai). 1990 metais moterims politika buvo netgi svarbesnė, negu vyrams, tačiau iškart po jos atgavimo dėmesys politikai sumažėjo – tikėtina dėl iškilusių materialinių problemų, susijusių su didele infliacija, kainų kilimu, pinigų kaita. Nuo tada moterų dėmesys politikai išliko labai menkas. Kaip matyti iš 14 priede pateikto paveikslo duomenų, moterims gerokai aktualiau uždirbti ir išlaikyti šeimą, negu dirbti visuomeniniais sumetimais, ką Maslow poreikių hierarchijos teorija paaiškintų, kaip nepakankamo finansinio stabilumo išraišką. Vyrų dėmesys politikai išlieka didesnis, nei moterų, tačiau irgi nepakankamas.

Tokią situaciją galima prilyginti Lietuvos valstybingumo atstatymo 1918 metais periodui, kai ir moterys, ir visa visuomenė buvo susitelkusi vienokiai ar kitokiai rezistencijai. Tačiau, realiai atgavus valdžią, tas susidomėjimas ir moterų dalyvavimas politinėje veikloje, išskyrus paskiras asmenybes, stipriai sumenko.

Kaip vieną iš galimybių padidinti moterų politikoje kiekį, šiandien daug diskutuojama apie lyčių kvotas partijų sąrašuose<sup>123</sup>. Motyvuojama, kad šalyse, kur kvotos yra privalomos, pvz. Skandinavijoje, moterų procentas politikoje yra didesnis, o valdymas – efektyvesnis.

Socialinių mokslų daktarė, LR seimo narė Giedrė Purvaneckienė<sup>124</sup> teigia, kad mažą moterų politikoje procentą lemia tai, kad Lietuvoje politikoje nėra privalomų lyčių kvotų. Ji nurodo, kad pasaulyje šiuo metu paplitę ir 109 pasaulio šalyse egzistuoja 3 tipų kvotos:

- įstatymiškai nustatančios tam tikrą procentą arba vietų skaičių moterims parlamentuose, savivaldos institucijose, kuris negali būti mažesnis, nei nustatyta (būdingos trečiojo pasaulio šalims);
- įstatymais nustatančios lyčių proporcijas (dažniausiai) arba vyrų ir moterų procentą rinkimų metu kandidatų sąrašuose;
- savanoriškos partijų kvotos, nustatančios lyčių proporcijas (dažniausiai) arba vyrų ir moterų procentą rinkimų metu kandidatų sąrašuose arba valdymo organuose (Lietuvoje kvotas turi vienintelė partija – LSDP).

Kvotas kai kuriose Europos šalyse matome 8 priede pateiktoje lentelėje. Čia griežtai reglamentuojamas lyčių procentas, tiesa, daugeliu atvejų kalbama ne apie moteris, o tiesiog apie skirtingas lytis ir jų procentus.

123 Bašarovas T. Moterys politikoje: mažuma, bet aukščiausiuose postuose // Lietuvos žinios, 2012-03-08

124 Purvaneckienė G. Apie lyčių kvotas politikoje. 2012-04-27 <http://purvaneckiene.lt/apie-lyciu-kvotas-politikoje/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

Šiandien kvotų priešininkai teigia, kad kvotos iškreipia lygiateisiškumo principą, sudarydamos nevienodas sąlygas vyrams ir moterims dalyvauti rinkimuose – moterims šios sąlygos bus lengvesnės, kadangi jų partijose yra gerokai mažiau, negu vyrų. Jų teigimu, politikams reikia skirstytis pagal kompetencijas, bet ne pagal lytis, o vyrų ir moterų skaičius Seime – rinkėjų pasirinkimas<sup>125</sup>. Vis dėlto mūsų nuomone, jei reikalavimas kvotoms suformuluojamas teisingai, tai jis gina abiejų lyčių teises būti atstovaujamiems ir šiek tiek apsaugo nuo prioriteto vienai kuriai lyčiai suteikimo pačios partijos viduje. Taip pat jis gali paskatinti mažiau partijoje dalyvaujančią lytį būti politiškai aktyvesnei, kadangi dažnai menkas dalyvavimas tiesiog išreiškia požiūrį, kad toje srityje neįmanoma nieko pasiekti.

### 2.3 Moterys politikoje Lietuvos Respublikoje ir Europos Sąjungos šalyse

Kaip jau minėta, moterų skaičius politikoje niekada nesiekė net trečdaliu, kas rodo, kad moterys atstovaujamos nepakankamai, nežiūrint į atskirų asmenybių politinį aktyvumą (Prezidentė, Seimo pirmininkė, Seimo narės).

Kad įvertintume moters padėtį politikoje Lietuvoje, ne lyginant su idealu, bet su kitomis pasaulio šalimis, verta paanalizuoti moterų padėtį politikoje pasaulyje.

Kaip matyti iš 16 priede pateiktų duomenų, Lietuvos 2012 metų Seimo politikų procentas (23,4%) viršija pasaulio vidurkį (21,7%) ir beveik sutampa su Europos šalių vidurkiu (išskyrus Skandinavijos šalis, kur moterų dalyvavimas politikoje yra labai aktyvus dėl kvotų ir tautinių tradicijų).

Moterų kiekis Europos ir kaimyninių šalių parlamentuose pateiktas 3 priede. Remiantis šiais duomenis, galima konstatuoti, jog Lietuva šioje srityje užima tik 59 vietą pasaulyje, t. y. žemesnę, negu Ruanda (63,8% – 1 vieta), Kuba (48,9% – 3 vieta), Angola (36,6% – 20 vieta), Nepalas (29,9% – 37 vieta). Portugalijoje, kur moterims suteikta teisė balsuoti tik 1973 metais, šiuo metu yra 31,3% moterų parlamentarų.

Analizuojant moterų dalį nacionaliniuose parlamentuose, matyti, kad moterys aktyviausiai dalyvauja parlamento rinkimuose skandinaviškuose kraštuose, o vangiausiai – buvusiose postsovietonėse šalyse (Ukrainoje moterų skaičius parlamente sudaro tik 9,7%).

*Iš pateiktų duomenų matyti, kad moterų dalyvavimo politikoje tendencijos Lietuvoje panašios, kaip ir daugelyje kitų Europos ir pasaulio šalių. Moterų skaičius politinėse struktūrose yra per mažas pagal lyčių pasiskirstymą tarp gyventojų, todėl moterų teisės atstovaujamos netinkamai. Nors šiandien pagrindiniai šalies valdžios postai yra moterų politikų rankose, tačiau*

125 Bašarovas T. Moterys politikoje: mažuma, bet aukščiausiuose postuose // Lietuvos žinios, 2012-03-08



*tai gali būti sietina ne su aktyvia moterų politine veikla, o su atskiromis išskirtinėmis asmenybėmis. Nors visuomenė šiandien į moteris politikės jau nebežiūri neigiamai, tačiau išrinkti daugiau moterų į savivaldybių tarybas arba į Seimą negali dėl to, kad jų tiesiog mažiau yra partijų sąrašuose. Kol kas Lietuvos moterims aktualiau šeima ir asmeninė ekonominė padėtis.*

### 3. POŽIŪRIO Į MOTERŲ DALYVAVIMĄ LIETUVOS POLITIKOJE KOKYBINIS TYRIMAS (INTERVIU)

Šioje darbo dalyje aprašomas autorės atliktas tyrimas, kuriuo siekiama nustatyti politikoje dalyvaujančių moterų ir vyrų požiūrį į moterų dalyvavimo Lietuvos politikoje ypatumus, problemas ir perspektyvas.

#### 3.1 Tyrimo metodologija

Požiūriui į šiandieninį moters vaidmenį politiniame gyvenime tirti pasirinktas kokybinis tyrimas. Toks tyrimo būdas pasirinktas dėl to, kad nors tiriamasis dalykas faktiškai yra lengvai apibrėžiamas skaitine informacija (2 dalyje), tačiau labai svarbi yra dalyvaujančių politikoje asmenų nuomonė, kodėl susiklostė esama situacija, kokie jos ypatumai ir galimi problemų sprendimai – kitaip tariant, įvertinus moterų dalyvavimo politikoje statistiką, svarbu yra išgirsti ekspertų nuomonę dėl tokios padėties priežasčių. Siekiant labiau įsigilinti būtent į situaciją išmanančių žmonių požiūrį, nuspręsta rinktis interviu, leidžiantį informantams išsamiau išreikšti savo požiūrį ir jį argumentuoti.

Tyrimui pasirinktas **pusiau struktūrizuotas interviu**. Siekiant įvertinti visuomenės požiūrį moters vaidmenį politinėje veikloje, reikalinga išsamiau ir giliau iširti ir aprašyti situaciją, o K. Kardelis<sup>126</sup> nurodo, kad tokiam tikslui geriausiai tiktų kokybinis tyrimas. Tam tinkamas interviu metodas (stebėjimo metodų grupė). Interviu – dviejų žmonių pokalbis, o jo tikslas – surinkti tyrimui reikalingą informaciją, paprastai nuomonę ir vertinimus, sąlygotus informanto patirties. Pagrindinis interviu skirtumas nuo kokybinio tyrimo (anketavimo) – tai informacijos gavimo būdas. Interviu atveju informacija gaunama ne raštu, o žodžiu. Toks būdas suteikia galimybę labiau įsigilinti į pašnekovo mintis ir geriau susipažinti su analizuojama informacija.

**Tyrimo objektas:** moters vaidmuo Lietuvos politiniame gyvenime.

**Tyrimo tikslas:** iširti moters vaidmens Lietuvos politiniame gyvenime priežastis ir perspektyvas.

**Tyrimo uždaviniai:**

- Įvertinti informantų požiūrį į moters vaidmenį Antrosios Lietuvos Respublikos politiniame gyvenime.
- Įvertinti informatų požiūrį į negausaus moterų dalyvavimo politikoje priežastis.

---

<sup>126</sup> Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas, Judex, 2002.

- Įvertinti problemas, kylančias moteriai, realizuojant savo politines teises ir laisves.
- Nustatyti pagrindinius veiksnius, kliudančius Lietuvos moterims dalyvauti politinėje veikloje taip pat aktyviai, kaip ir vyrams.
- Įvertinti informantų požiūrį į moters vaidmens Lietuvos politiniame gyvenime perspektyvas.

**Interviu klausimai.** Klausimai yra parengti darbo autorės. Interviu sudaro 9 klausimai, skirti įgyvendinti tyrimo uždavinius (klausimų atitikimas uždaviniams pateiktas lentelės forma 9 priede)

Informantams pateikti šie interviu klausimai:

1. *Kaip, Jūsų nuomone, moters vaidmuo šiandienos politiniame gyvenime atitinka visuomenės lūkesčius?*
2. *Koks Jūsų požiūris į moterį politikę?*
3. *Dėl ko, Jūsų nuomone, šiandien politikos arenoje daugiau vyrų, negu moterų?*
4. *Kokios oficialiai garantuojamos moterų teisės ir laisvės šiandien praktiškai užtikrinamos mažiausiai? Ar, Jūsų nuomone, tai turi įtakos moterų kiekybinei išraiškai politikoje?*
5. *Kokias įvardytumėte pagrindines problemas, iškilusias moterims, realizuojant savo politines teises ir laisves?*
6. *Kaip, Jūsų nuomone, tos problemos turėtų būti sprendžiamos?*
7. *Kokie, Jūsų manymu, yra pagrindiniai veiksniai, kliudantys moterims lygiai su vyrais išnaudoti savo politines teises ir laisves?*
8. *Kas, Jūsų nuomone, galėtų paskatinti Lietuvos moteris dalyvauti šiandienos politiniame gyvenime?*
9. *Kaip vertinate Lietuvos moterų, kaip politikų, perspektyvas?*

**Tiriamieji:** Tyrimui buvo pasirinkti ekspertai. Šiuo atveju ekspertu laikysime asmenį (vyrą ar moterį), kuris pakankamai gerai žino tyrimo temą, kadangi nuolat su ja susiduria. Ekspertų atrankos kriterijus buvo vienintelis: informantas turi ne mažiau kaip 5 metus aktyviai dalyvauti politinėje veikloje (būti partijos narys, traukiamas į rinkimų sąrašus, arba nepartinis kurios nors renkamos valdžios institucijos (pvz. Savivaldybės Tarybos) narys. Penkerių metų laikotarpis reikalingas tam, kad informantas turėtų gilesnį supratimą apie moterų ir vyrų vaidmenis politikoje. Nerenkami valdžios institucijos nariai (pvz. savivaldybių, ministerijų tarnautojai) neapklaunami dėl to, kad jie gali būti tiesiog techniniai darbuotojai, kurių politinis aktyvumas ir suinteresuotumas – toks pat, kaip ir visų Lietuvos gyventojų, nesusiduriantys su galimybių dalyvauti politinėje veikloje kvestionavimu.

Tarp informantų buvo 5 vyrai ir 6 moterys. Iš apklaustųjų buvo: vienas LR Seimo narys, vienas – aktyviai savo partijos veikloje dalyvaujantis buvęs LR Seimo narys, du aktyviai partijos

veikloje dalyvaujantys politikai, vienas jų – savo partijos išdininkas, abu neužimantys pareigų renkamosiose struktūrose, bet įtraukti savose partijose į Europarlamento rinkimų sąrašą, ir 7 skirtingų savivaldybių tarybų nariai (iš jų du – nepartiniai). Tiriamieji buvo Lietuvos socialdemokratų partijos (3), Liberalų ir centro sąjungos(1), Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos (1), Tėvynės sąjungos – krikščionių demokratų (2) ir Lietuvos žaliųjų partijos atstovai (2).

**Tiriamoji imtis:** 11 informantų.

**Tiriamųjų atrinkimo būdas:** atsitiktinė atranka apsibrėžtų kriterijų ribose. Buvo siekiama, kad informantas atitiktų nusistatytus atrankos kriterijus, tačiau, jei yra prieinami keli kriterijus atitinkantys asmenys, tai kuris bus apklausiamas, pasirinkta atsitiktinai. Stengtasi apklausti vyrus ir moteris, tačiau nebuvo nusistatytas konkretus vyrų ir moterų skaičius.

**Tyrimo metodas:** pusiau struktūrizuotas interviu – klausimai pasiruošti iš anksto, užduodami po vieną, visi, bet nebūtinai iš eilės, o derinantis prie pokalbio eigos.

**Pirminių duomenų rinkimo bei apdorojimo metodai ir procedūros.** Informantai buvo surasti rašant jiems el. paštu arba skambinant ir paprašius susitikimo. Pristatant tyrimą, informantams buvo paaiškinama, koks yra jo tikslas, taip pat pabrėžiama, kad duomenys liks anoniminiai ir bus naudojami tikslams moksliniams tikslams magistro baigiamajame darbe. Jokie informantų asmens duomenys, iš kurių būtų galima juos atpažinti, nebus paviešinti. To pageidavo ne visi informantai – 4 iš jų teigė, kad jiems nėra skirtumo, ar jų duomenys bus skelbiami, ar ne. Tačiau kiti 7 pageidavo kalbėtis anonimiškai. Jie motyvavo, kad duodami interviu, kuris galėtų pakliūti į spaudą, jie rengiasi specialiai. Vienas asmuo patikslino, kad jei informacija skirta spaudai, tai jis linkęs ypatingai apgalvoti netgi sakinių struktūrą, kad politiniai oponentai, linkę žiniasklaidos pagalba žeminti politikų autoritetą, negalėtų iškreipti pasisakymo esmės. Ypatingai anonimiškumo pageidavo informantai, kurių nuomonė apie moteris politikoje buvo daugiau neigiama – jų teigimu, oficialiai (spaudai ir pan.) jie turėtų kalbėti ką kita, priešingu atveju susidurtų su žurnalistų ir politinių oponentų priešišku, ir neapgalvotai išreikšta nuomonė galėtų būti panaudota prieš juos netgi ir po kelerių metų, padarius politinę karjerą. Tai leidžia interpretuoti, kad dažnai spaudoje matoma valdininkų ir politinių veikėjų pozicija moterų teisių klausimu ne visai atitinka jų tikrąją nuomonę. O tai patvirtina ir tokio tyrimo reikalingumą.

Informantai į klausimus atsakinėjo žodžiu. Pateikus klausimą, informantui nebuvo pateikiami jokie atsakymo variantai, o prašoma atsakyti savais sakiniais, detalizuojant tiek, kiek jis mano esant reikalinga. Tačiau nors pagrindinė informacijos vertė yra atsakymų kokybėje, o ne jų skaičiuje, vis dėlto tiriant pastebėta, kad kai kurie informantai į klausimus atsako panašiai – nors žodžiai skiriasi, bet jų esminės nuomonės kai kuriais klausimais sutampa. Tokiais atvejais analizuojant duomenis, informantų atsakymai buvo sugrupuoti ir jiems priskirtos tam tikros

apibendrinančios reikšmės. Tai padaryta tam, kad galima būtų atlikti išsamesnę atsakymų analizę, taip pat siekiant vizualiai pateikti duomenis.

**Tyrimo eiga.** Informantai buvo apklausiami 2014 m. gegužės mėnesį Lietuvoje.

Informantai buvo pakankamai suinteresuoti dalyvauti tyrime. Buvo kreiptasi į 15 žmonių, ir tik 4 atsisakė susitikti (1 moteris ir 3 vyrai). Jie visi motyvavo dideliu užimtumu ir laisvo laiko neturėjimu, du iš jų pasiūlė interviu atidėti po gegužės 25-tos dienos (rinkimų). Vienas asmuo išreiškė abejonas, ar tai nebus žurnalistų triukas, prisidengiant studento tyrimu.

Informantai buvo apklausiami žodžiu, jiems pateikiant iš anksto paruoštus klausimus, leidžiant laisvai atsakinėti. Klausimai buvo užduodami pagal iš anksto sudarytą klausimyną, tačiau nebūtinai viena eilės tvarka, ta pačia visiems informantams, o derinant klausimus pagal situaciją ir pokalbio eigą. Vienas interviu truko vidutiniškai 20 minučių – nuo 7 iki 45 minučių.

### 3.2 Tyrimo rezultatai

Pirmasis klausimas, kuris buvo klausiamas visų informantų interviu metu, buvo “Kaip, Jūsų nuomone, moters vaidmuo šiandienos politiniame gyvenime atitinka visuomenės lūkesčius?”.

Buvo išsakytos pakankamai skirtingos nuomonės.

Viena dalis informantų (4 žmonės) teigė, kad jų nuomone, moters vaidmuo šiandienos politiniame gyvenime visiškai atitinka visuomenės lūkesčius, kadangi politikai dažniausiai renkami balsavimo būdu, o balsuoja arba visa visuomenė, arba visuomenės išrinkti atstovai (pvz. per mero rinkimus, kai balsuoja visuomenės išrinkti tarybos nariai).

*“Visuomenė sudaryta iš vyrų ir moterų. Ir renka jie ne vyrą ar moterį, o tą, kas, jų nuomone, juos geriau atstovaus. Ką nori, tą ir išrenka”.*

*“Jei moterys balsuotų tik už moteris, o vyrai – tik už vyrus, tada politikoje jų būtų vienodai.”*

Kita dalis informantų (6 žmonės) teigė, kad moters vaidmuo šiandienos politiniame gyvenime visuomenės lūkesčių neatitinka visiškai, moterų politikoje – per mažai, ir dėl to moterys – didelė visuomenės dalis – nėra visuomenės gerai atstovaujama.

*“Pažiūrėkit, ko politikoje daugiausia? Vyrų. O atlyginimai statistiškai kieno didesni, netgi imant ne Lietuvos, o kokios didesnės įmonės mastu? Vyrų. O ar galima teigti, kad moterys blogiau dirba? Vargu. Tai apie kokį gerą atstovavimą gali eiti kalba?”*

*“Seime – didžioji dalis vyrų. Prezidentė – moteris. Pasižiūrėkit visuomenės pasitikėjimą Prezidente ir palyginkit su visuomenės pasitikėjimu Seimu arba ministrais”.*

Vienas žmogus teigė, kad moterų šiandienos politikoje yra per daug. Jis motyvavo tuo, kad prezidentė – moteris, Seimo pirmininkė – moteris, taigi negalima teigti, jog moterys politiniame gyvenime nevaidina jokio vaidmens arba kad tas vaidmuo būtų menkas.

Reikia pastebėti, kad vyrų ir moterų atsakymai išsiskyrė. Visi vyrai, vieni kategoriškiau, kiti diplomatiškiau išreiškė nuomonę, kad visuomenei moterų vaidmuo politikoje nėra svarbus. Tuo tarpu moterys buvo linkusios laikytis nuomonės, kad šiuo metu vien vyrų politikoje nepakanka, nes jie nedirba politikoje taip gerai, kaip turėtų, neatstovauja visų visuomenės sluoksnių.

Antrasis klausimas buvo “Koks Jūsų požiūris į moterį politikę?”. Atsakymai vėl išsiskyrė. Jų skirtumus galima pavaizduoti grafiškai (žr. 17 priedas).

Kaip matyti iš 17 priede pateikto paveikslo, net politikų tarpe požiūris į moterį politikę yra skirtinga. Net 4 informantai diplomatiškai paaiškino, kad moterys pačios nesiveržia į politiką. Taigi, daugelis jų nesuinteresuotos tapti geromis politikėmis. Dėl to nereikia stebėtis, kad tokiomis ir netampa.

*“Negalima, aišku, kalbėti už visas moteris, tačiau politika iš esmės nemoteriškas dalykas, kaip medžioklė ar žvejyba. Gali būti gerų žvejų – moterų, tačiau daugumos jų tai nedomina, o vyrus – domina”.*

*“Pati moters prigimtis lemia racionalesnę jos prigimtį. Dėl to moterys efektyvesnės veikloje, kur rezultatas matomas tuojau pat, o vyrai – planavime, valdyme”.*

Kita atsakymų grupė – kad į asmenį politiką požiūris vienodas nepriklausomai nuo to, ar joje dalyvauja vyras, ar moteris, kadangi esminis dalykas, vertinant politiką, yra jo darbo kokybė, o ne lytis.

*“Mes juk su juo gyventi nesiruošiam, mes turėsime gyventi pagal tvarką, kurią jis įves arba prisidės įvedant”.*

*“Politikui nėra skirtumo, ar jis vyras, ar moteris, jei tik jis gerai dirba. Jei moteris politikė yra gera politikė – tada vertinu teigiamai”.*

Penki informantai nurodė, kad požiūris labai teigiamas, politinė veikla moterų tarpe turėtų būti skatinama, kadangi moterų politikų – per mažai.

*“Moterys, kurios išsimuša į politiką, tikrai yra daug aukštesnio lygio politikės, negu vyrai, nes jos turi įveikti tam tikrą išankstinį visuomenės nusistatymą”.*

*“Moterų politikoje reikia, nes vyrai, sprenddami šalies reikalus, apie jas užmiršta”.*

*“Kodėl politika neturėtų būti prieinama moterims? Juk tai – ne griovius kasti. Jei moterys gali užsiimti verslu, kariauti, kodėl neturėtų dalyvauti politiniuose reikaluose?”.*

Pirma ir paskutinė respondentų grupė išreiškė tam tikrą vyrų ir moterų susipriešinimą visuomenėje, kur moteriai priskiriamas tam tikras vaidmuo, o ji ne visada su juo iki galo sutinka.

Trečias klausimas buvo “Dėl ko, Jūsų nuomone, šiandien politikos arenoje daugiau vyrų, negu moterų?”. Šiuo atveju informantų atsakymus buvo sunku sugrupuoti, nes jie buvo skirtingi. Taip pat kai kurie informantai nurodė daugiau, nei vieną priežastį. Vis dėlto dalis apklaustųjų manė, kad:

- Moterims tai neįdomu dėl jų kitokios prigimties:

*“Politika dažnai reiškia šeimos interesų aukojimą, o reta moteris yra tam pasirengusi”.*

*“Moters paprastai vengia tų visų politinių intrigu, jos ne taip siekia karjeros, mažiau linkę keitinėti partijas ir nuomones, o politikoje tai apsunkina karjerą”.*

- Moters jautresnės kritikai, ypač nepagrįstai, ir jos vengia, o politikams nuolat tenka su tuo susidurti.

*“Reta politikė neseka komentarų “Delfyje” ir panašiuose tinklapiuose. Reta dėl to nesinervina, nors viešai ir neprisipažįsta. Ir reta moteris, paskaičiusi internetų atsiliepimus, apie kurią nors dabar nepopuliarią politikę (pvz. B. Vėsaitę, L.Graužinienę) pageidautų atsidurti jų vietoje”*

- Visuomenės mąstymo dogmos – vyrai nelinkę “įsileisti” moterų į “savo” sritį”.

*“Vyrams ir šiaip darbe sunkiau pripažinti, kad jiems vadovauja moteris. Ką kalbėti apie politiką, kur moteris dažnai nepalaikoma tiesiog dėl lyties, ir dažnai jos nepalaiko netgi kitos moters”.*

- Žiniasklaida nepakankamai toleruoja moteris – politikas, ir yra joms nepakantesnė, negu vyrams, o tai formuoja visuomenės nuomonę.

*“Užtenka pažiūrėti, kiek spauda tyčiojosi, pavyzdžiui, iš K. Brazauskienės, arba L.Graužinienės, kai ši užsikirto sakydama žodį “konstitucija”. Nejaugi tai pirmas politikas istorijoje, kuris interviu metu užsikirto, sumikčiojo ar ne taip žodį ištarė? Bet kažkodėl vyrams politikams lengviau atleidžiamas avarijos sukėlimas, vairavus girtam, arba valstybės lėšų grobstymas, negu moteriai – užsikirstas žodis, kuris net nepakenkė bendrai pasisakymo prasmei. Niekam nesvarbu, kaip ji pirmininkauja Seimui, įsivaizduokite, žodį ne tokį pasakė!”.*

Kitaip tariant, vieningos nuomonės, dėl kokios priežasties politikoje mažiau moterų, nėra. Greičiausiai visi atsakymų variantai būtų artimi nuomonei, kad moteris politikoje yra tiesiog kol kas mažiau įprasta. Dėl to jaučiamas tam tikras visuomenės ir žiniasklaidos pasipriešinimas.

Ketvirtasis numatytas klausimas “Kokios oficialiai garantuojamos moterų teisės ir laisvės šiandien praktiškai užtikrinamos mažiausiai? Ar, Jūsų nuomone, tai turi įtakos moterų kiekybinei išraiškai politikoje?”

Du informantai (abu vyrai) išreiškė nuomonę, kad visos teisės, kurios yra garantuojamos oficialiai, tai užtikrinamos ir praktiškai. O kadangi moters neturi jokių ypatingų teisių, nes yra lygios su vyrais, taigi ir moterų kiekybinės išraiškos politikoje tai nelemia.

*“Kaip mes atrodytume Europos Sąjungoje, jei neužtikrintumėm pagrindinių teisių ir laisvių, pavyzdžiui, Žmogaus Teisių Konvencijos arba Lietuvos Konstitucijos? Be abejo, kad viskas užtikrinama, tiesiog yra kas jomis nesinaudoja”.*

Likę 9 informantai tuo klausimu pasisakė mažiau kategoriškai. Akcentuojamos buvo teisės į darbą ir į užmokestį, kurios visiems garantuojamos Europos Socialinės Chartijos, tačiau moterys šioje srityje pasiekia mažiau už vyrus – jų atlyginimai statistiniu požiūriu mažesni, o pareigos žemesnės, negu vyrų.

*“Daugelis moterų sunkiau susiranda darbą, mažiau uždirba, vangiau imasi verslo dėl to, kad ant jų pečių dar yra ir vaikai, dėl kurių dauguma moterų tiesiog turi mažiau laiko ir darbinei, ir politinei karjerai. <...> Dėl to moterų skaičius politikoje yra mažesnis negu vyrų, kuriems tradiciškai mažiau tenka rūpintis vaikais”.*

*“Šiandien moteriai vis dar sunku suderinti darbą ir šeimą, taigi ši teisė nors formaliai ir užtikrinama, bet praktiškai įgyvendinama, patiriant daugiau kliūčių, negu kad vyrams”.*

*“Moterys nori skirti dėmesio ir šeimai, ir darbui, o tai nėra lengva. Pirmiausia dėl to nukenčia finansai. O finansai politikoje taip pat yra labai svarbi dalis, nors dažnai vengiama tą minėti. Renkant Savivaldybių Tarybas, be papildomų išlaidų, nepriklausomi kandidatai turi įnešti 2000 Lt įnašą. Nors jis po rinkimų ir grąžinamas, tačiau tai nėra maža suma, jei žmogaus pajamos žemesnės, negu vidutinės.”*

Kitaip tariant, nors moterys ir nesusiduria su visiškai neužtikrinamomis teisėmis ir laisvėmis, tačiau dėl tradicinio visuomenės požiūrio į lyčių vaidmenis šeimoje jų teisės į darbą ir darbo užmokestį yra įgyvendinamos sunkiau, o tai neigiamai atsiliepia jų kiekybinei išraiškai politikoje.

Sekantis, penktasis numatytas klausimas buvo “Kokias įvardytumėte pagrindines problemas, iškilusias moterims, realizuojant savo politines teises ir laisves?”. Šiuo klausimu dauguma informantų sutarė, ir nors atsakinėjama buvo skirtingai, visų atsakymų esmė ta pati. Pagrindinė moterims išskylanti šiuo atveju problema – visuomenės spaudimas atitikti tradicinę moters – vyro pagalbininkės rolę. Informantų nuomone, tai pasireiškia visuomenės netolerancija ir didesniais reikalavimais politikėms moterims, nei vyrams, valdančių vyrų netolerancija kolegėms moterims, moterų – politikų žeminimas dėl priežasčių, nesusijusių su jų darbo kokybe, žiniasklaidoje.

*“Vyrai nenori įsileisti į savo tarpą politikų moterų, jie nori, kad politika išliktų vyrų rankose. Tai puikiai pailiustruoja ką tik pasibaigusio pirmojo Prezidento rinkimų turo kandidato A.Paulausko reklaminiis klipas, kuriame teigiama, kad Lietuvoje viskas blogai, ir tai iliustruojama D.Grybauskaitės, I.Degutienės šaržais. Leidžiama suprasti, kad Lietuvoje viskas blogai ir dėl to kaltos moterys, nors valdžioje didžioji dauguma – vyrų?”*



*“Pasižiūrėkit, kiek purvo žiniasklaidoje išpilama ant moterų politikų ne dėl darbo, o dėl jų išvaizdos, santuokinės padėties. Net mūsų prezidentė turi neigti apkalbas apie tai, kad ji netekėjusi dėl savo neva netradicinės lytinės orientacijos, nors tai neturi jokios įtakos jos darbo kokybei. Ar kiti politikai, vyrai, tuo kaltinami? Ar kas girdėjo, kad prieš tai buvęs vaikų neturintis prezidentas viešai būtų priverstas aiškintis kam nors, tarkim, dėl savo vaisingumo problemų, yra tokios ar ne”.*

*“Visuomenės spaudimas moteriai likti namuose, prie puodų. Nesunku prisiminti visuomenės reakciją į buvusią parlamentarę A.Baukutę ir faktą, kad auklė jai atneša maitinti kūdikį, t.y. kad ji, turėdama kūdikį, vis tiek dirba Seime. Realiai jos kūdikis niekam netrukdė, pažiūrėjus Seimo statistiką, akivaizdžiai matyti, kad daugiausia posėdžių praleidę parlamentarai – vyrai. Bet visuomenė mato tik moteris, ir jas smerkia”.*

Buvo tik vienas informantas, išreiškęs nuomonę, kad moterims neiškyla jokių esminių problemų, realizuojant politines teises ir laisves. Tiesiog šiuo metu tapo populiariu ieškoti visų įmanomų visuomenės grupių (gėjų, moterų, vaikų, kitataučių) teisių ir laisvių pažeidimų visose gyvenimo srityse, netgi tose, kur jų nėra.

*„Esminių problemų nėra – argi moterys nebalsuoja, nėra renkamos? <...> Teigiama, kad moterims didelė problema suderinti šeimą ir politiką, darbą ir politinę veiklą. Bet manau, kad lygiai taip pat būtų galima eskaluoti problemą derinti sporto klubą ir darbą, arba sodą – daržą ir vaikų priežiūrą, arba hobį, darbą ir šeimą. Visiems žmonėms reikia rinktis, ir visi pasirenka tai, kas jiems svarbiausia. Laiko trūkumas – tai nėra kažkokia specifinė vien moterų problema“.*

Kitaip tariant, didžioji dalis informantų šiuo atveju mato patriarchališkai nusiteikusios visuomenės spaudimą moterims rinktis šeimą, o ne valdžią. Tačiau jiems oponuojama, kad problema per daug išpūsta.

Šeštasis numatytas klausimas, užduotas visiems informantams (nebūtinai šeštuoju numeriu, tačiau visiems po pereinamo klausimo, kadangi yra su juo susijęs) buvo “Kaip, Jūsų nuomone, tos problemos turėtų būti sprendžiamos?”. Informantų atsakymai buvo sugrupuoti ir vizualiai pateikti 18 priede. Šiuo atveju atsakymų skaičius didesnis už bendrą informantų skaičių dėl to, kad keli informantai siūlė ne vieną, o po kelis sprendimo variantus.

Kaip matyti 18 priede pateiktame paveiksle, informantų nuomone, moterų politinių teisių ir laisvių realizavimas pagerėtų, ėmusis valstybiniu mastu tokių priemonių:

- Nuo mažens (mokyklos, darželio) auklėti vaikus lyčių lygybės idėjomis, labiau skatinti ir mergaičių dalyvavimą mokyklų visuomeninėje veikloje, akcentuoti politinę veiklą ir galimybes joje save realizuoti.

*“Jaunimas – ne tik mergaitės, bet ir berniukai – šiuo metu visiškai politiškai neaktyvus. Reikėtų skatinti vaikus – ir mergaites, ir berniukus – dalyvauti politinėje veikloje, aktyviai stebėti dabartinę politikų veiklą, dalyvauti debatuose, ginant savo politines pažiūras”.*

- Taikyti partijoms, dalyvaujančioms rinkimuose, priešingos lyties kvotas, kaip tai daroma užsienio šalyse.

*“Be abejo, kvotos – labai kritikuojamas žingsnis, kadangi tai tikrai suteikia vienai lyčiai prioritetą – jei moterų partijoje 10, vyrų – 100, sąrašė vietų – 10, ir reikalaujama, kad abiejų lyčių būtų vienodai, tai moterims šansas patekti į sąrašą – vienas iš 2, o vyrams – vienas iš 20. Tačiau šis žingsnis – laikinas, moterų aktyvumui pakilus, šansai susivienodintų.”*

*“Kvotos būtų naudingos. Kuo daugiau moterų pakliūs į valdžią, tuo daugiau moterų patikės, kad ir jos gali save išreikšti politinėje veikloje, partijų veikloje. Tai realus būdas keisti padėtį jau dabar.”*

Tiesa, trys informantai net neklausti pasisakė konkrečiai prieš kvotas, motyvuodami, kad lygiateisiškumas reiškia būtent vienodas lyčių teises, o ne vienai lyčiai suteikiamus specialius palengvinimus.

*“Moteris – tai ne ligonis ir ne vaikas, tai savarankiškas, išsilavinęs asmuo, kodėl reikia jas skatinti daryti kažką, ko daryti jos laisva valia nenori? Juk matote, kad tos moterys, kurios nori dalyvauti politinėje veikloje, ir dalyvauja, ir net šalį valdo. Ar nors vienos moters kas nepriėmė į partiją dėl lyties?”*

- Keliant moterų savivertę politikos srityje, įtraukiant į tai žiniasklaidą, griežčiau juridiskai žiūrint į nepelnytą politikų įžeidinėjimą (taip pat ir vyrų). Be abejo, tai nereiškia, kad turėtų būti suvaržyta žodžio laisvė, tačiau turėtų būti apriboti nemotyvuoti puolimai ant politikų dėl nesusijusių su politika ar etišku elgesiu priežasčių (pvz. šeimyninė padėtis, išvaizda, sveikata ir pan.), kadangi tai labai atbaido žmones nuo dalyvavimo politinėje veikloje, o ypač moteris, kurioms aplinkinių nuomonė apie jas paprastai būna labai svarbi.

*“Dažnas politikas į visai rimtus įžeidinėjimus spaudoje, internete numoja ranka manydamas, kad su visais neprikovosi. Vis tik reikėtų neužmiršti, kad politikai taip pat žmonės, ir jei bet koks žmogus įstatymo ginamas nuo viešų tiesos neatitinkančių įžeidinėjimų, tai tas turėtų galioti ir politikams. Žurnalistai tikrai labai prisideda prie politikų ir visuomenės supriešinimo, ir logiška, kad dėl to dalyvavimas politikoje gąsdina”.*

- Socialinė reklama apie moterų galimybes politikoje, informacijos suteikimas – daugelis moterų, nesidomėdamos politika, net nežino, kaip ten pakliūti, netiki, kad gali kažką nuveikti toje srityje.

*“Šiandien galioja nuomonė, kad, norint būti išrinktam, reikia turėti politikoje giminių ir pažįstamų. Tai netiesa, užtenka noro ir aktyvumo, ir būtina apie tai šviesti visuomenę”.*

- Skatinant moterų verslą, kadangi politikoje finansavimas yra labai svarbus – ne veltui daugelis vyrų į politiką ateina iš verslo srities, pirmiausia pasiekę ekonominį stabilumą.

*“Materialiai stabili, sėkminga verslininkė turi ir įgūdžius, ir priemones siekti sėkmės politikoje. Reikia tik noro, ir galima tikėtis, kad nors viena iš dešimties tokių norų turėtų. Bėda, kad ir verslo viršūnėse moterų yra mažuma, nes daugelis jų taip pasineria į visuomenės lūkesčių pildymą, kad pačios nesuvokia savo galimybių”.*

Informantai taip pat buvo klausti “Kokie, Jūsų manymu, yra pagrindiniai veiksniai, kliudantys moterims lygiai su vyrais išnaudoti savo politines teises ir laisves?”. Iš esmės atsakymai nedaug tepapildė prieš tai buvusį klausimą.

- Finansų trūkumas. Trys informantai vėl paminėjo finansinį nestabilumą, kaip vieną iš priežasčių, dėl kurių moterys renkasi darbą kitur, o ne politiką.

*“Politikoje daug pinigų uždirba vienetai, ir tie patys – žinomi, veikiantys nebe pirmus metus. Bet tuos metus, kol moteris dalyvaus politinėje veikloje neuždirbdama pinigų, jai reikia iš kažko pragyventi. Dėl to daugelis moterų – o ir vyrų - renkasi apmokamą darbą, kuris teikia algą čia ir dabar”.*

*“Dauguma moterų dirba, kad pragyventų. Ne visiems darbdaviams patinka darbuotojai, aktyviai dalyvaujantys politinėje veikloje, nes paprastai manoma, kad nuo to nukentės darbo kokybė”.*

- Savivertės trūkumas. Keturi informantai nurodė moterų savivertės trūkumą, tiesiog savęs nematymą politinėje veikloje, lengvai prieinamos informacijos apie tokią veiklą trūkumą.

*“Moters dažnai pačios neina į politiką. Bijo kritikos, nežino, ką ten veiks, nežino “žaidimo taisyklių”, nes nesidomi tuo. Gaunasi uždaras ratas”.*

*“Daugelis moterų eitų į politiką, jei matytų, ką gali pakeisti, ką konkrečiai gali nuveikti. Tačiau nepasitiki savimi, mano, kad nesugebės, o puodus lipdo šventieji”.*

- Šeimos reikalai. Dar keturi informantai nurodė moters pareigas šeimoje, motyvuodami, kad nors įstatymai abiem tėvams suteikia lygias teises, bet praktiškai vaikai dažniausiai yra moters atsakomybė dėl to, kad paprastai vyras daugiau uždirba, taigi jam neapsimoka mesti darbą. Nemesdamas darbo dėl vaikų, vyras turi daugiau laiko ir darbui, ir politinei veiklai, ir dėl to pasiekia ten didesnę sėkmę ir dar didesnius pinigus, ir taip gaunasi “užburtas ratas”.

*“Šiandien moteriai svarbu yra vaikai. Pažiūrėkit, kokios moterys dalyvauja politinėje veikloje – dažniausiai arba neturinčios vaikų, arba kai vaikai jau paauginti. Iki tol jos nei turi kada užsiimti papildoma veikla, nei gali sau tai leisti finansiškai, neskriausdamos šeimos – juk pas mus vaikais rūpinasi pirmiausia mama”.*

*“Laikoma savaimė suprantama, kad atsiradus vaikui, moteris apriboja save visose kitose veiklose, ir visą laisvalaikį skiria jo priežiūrai. Iš esmės tai teisinga, vaikais reikia rūpintis, tačiau*

*moterys neturi laiko kitkam. O vyrai turi, be to, jie tradiciškai jaučia pareigą kuo daugiau uždirbti, todėl į tai susikoncentravę ir uždirba daugiau, ir politikoje aktyvesni”.*

*“Tėvai lyg ir du, bet pagrindiniai rūpesčiai vaikais šeimoje tradiciškai tenka motinai. Taip nukenčia ir jos darbinė karjera, ir bet kokios ambicijos eiti į politiką”.*

- Visuomenės spaudimas. Net septyni informantai paminėjo, kad vienas pagrindinių veiksnių, kliudančių moterims savo politines laisves ir teises išnaudoti lygiai su vyrais, yra tradicinis visuomenės požiūris, įprotis matyti valdžioje vyrą, kuris liečia ne tik vyrišką, bet ir moterišką visuomenės pusę.

*“Politika – tai turgus. Jei visos moterys pačios balsuotų tik už moteris, tai partijos daugiau pateiktų moterų kandidačių, norėdamos gauti daugiau balsų. Bet kad pačios moterys balsuoja už vyrus – tai juos ir išrenka”.*

*“Grubiai tariant, visuomenei įprasta valdžioje matyti vyrus, o namuose prie puodų – moteris, todėl į bet koki nestandartinį tų pareigų interpretavimą žiūrima pašaipiai – tiek į moterį politikę, tiek į vyrą prie puodų. Nors ir žinoma, kad vyrai gali būti puikūs virėjai, o moterys – nė kiek nekvailesnės už vyrus valdyme, bet visuomenė atsisako tuo tikėti. Neįprasta.”*

Galima manyti, kad esminė priežastis – tradicinis visuomenės požiūris, kadangi jis sukelia ir visus likusius paminėtus veiksnius.

Aštuntasis klausimas buvo “Kas, Jūsų nuomone, galėtų paskatinti Lietuvos moteris dalyvauti šiandienos politiniame gyvenime?”. Informantų nuomone, geriausiai tai atliktų:

- Šeimos palaikymas, darbų šeimoje, tėvystės atostogų, vaiko priežiūros pasidalijimo propagavimas, motyvuojant, kad kuo daugiau šeimos reikalai bus dalinami tarp lyčių, tuo daugiau moterų turės galimybę dalyvauti politinėje veikloje aktyviau.

*“Moters sėdėjimas namuose turėdavo prasmę tada, kai vyrai medžiojo mamutus arba dirbo laukuose – vyras yra fiziškai stipresnis už moterį. Tačiau šiuo metu fizinė jėga vis mažiau naudojama dirbant, kontoroje sėdėti moteris gali taip pat gerai, kaip ir vyras. Dėl to būtų teisinga dalintis buitį, vaikų priežiūrą”.*

- Finansinis stabilumas, motyvuojant, kad be kvotų, tai vienintelis kelias paskatinti dalyvauti politinėje veikloje materialiai mažiau pasiturinčius sluoksnius – moteris, o kartu ir jaunimą.

*“Politika, kitaip tariant, kitų gerove gali nuoširdžiai užsiimti tik tada, kai užsitikrini gerovę sau pačiam ir savo šeimai, kaip tik dėl to politikoje didžioji dalis – pasiturinčių vyresnio amžiaus vyrų, kurie ir yra materialiai stabiliausia visuomenės dalis”.*

*“Iš esmės net nesvarbu, ar daug uždirbs pati moteris, ar puikios vyro pajamos jai leis atsidėti politinei veiklai – svarbu, kad šeimos ūkis būtų aprūpintas ir neskurstų, nes reta moteris leis sau užsiimti savęs realizavimu, kai vaikai neturi ką valgyti”.*

*“Pirmiausia reikia kelti bendrą šalies ūkį, visų šalies gyventojų gerovę, naikinti skurdą – paprastai tik aprūpintas žmogus motyvuotas rūpintis ir kitais”.*

- Žiniasklaidos priemonės, motyvuojant, kad žiniasklaida, socialiniai tinklai galėtų būti puiki priemonė paskatinti moteris dalyvauti politinėje veikloje, jei spausdintų socialinę reklamą ta kryptimi ir taip padėtų šviesti visuomenę.

*“Jei žiniasklaida atsisakytų neetiško politikų, ypač moterų, puldinėjimo, tai ji neatbaidytų nuo politinės veiklos daugybės moterų”.*

- Visuomenės tolerantiškumas, motyvuojant, kad visuomenė vis tiek turės priprasti prie moterų politikų, kadangi jų vis daugėja.

*“Visuomenės nuomonę pakeisti sunku, tačiau su laiku ji keičiasi. Kąkada ir moteris – prezidentė Lietuvoje atrodė neįmanomas dalykas”.*

*“Jei visuomenė bus nuosekliai ta linkme auklėjama, pradedant nuo vaikų ir jaunimo, tai po dešimties ar dvidešimties metų lyčių diskriminacija tiek politikoje, tiek darbe turi baigtis”.*

*“Leiskite būti optimistei – visuomenei tiesiog reikia laiko susitaikyti su nauja moters role. Tačiau ji susitaikys, kadangi tai naudinga jai pačiai”.*

Paskutinis informantams numatytas klausimas buvo “Kaip vertinate Lietuvos moterų, kaip politikų, perspektyvas?”. Čia iš esmės daugumos informantų nuomonė buvo optimistiška. Tik vienas informantas griežtai išreiškė nuomonę, kad padėtis tuo klausimu greitu laiku nesikeis:

*„Realiai vertinu <...>. Visuomenė taip greit nesikeičia. Jei nebus imtasi radikalių priemonių – pvz. kvotų, taip bus ir toliau, kaip dabar yra.“*

Tuo tarpu likusieji 10 teigė, kad moterims politikos perspektyvos yra plačios, kadangi moterų įtaka politikoje vis didėja. Be to, tas skatinama ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos Sąjungos šalyse.

*„Jei moteris gera politikė, tada gerai. Kiekvienas atvejis individualus, politikai lytis nėra svarbi“*

*„Gerai, moterų politikoje vis daugėja, visuomenė prie to pripranta ir tampa vis mažiau kritiška. Tikėtina, kad ateityje moterų ir vyrų skaičius politikoje suvienodės.“*

*„Teigiamai. Teigiamas pavyzdys užkrečiamas, moterys, matydamos sėkmingas politikas, pradeda tikėti, kad ir jos tai gali“.*

Kitaip tariant, nors moterys politikoje buvo vertinamos nevienodai entuziastingai, tačiau dauguma informantų išreiškė nuomonę, kad moterų politinė veikla šiek tiek aktyvėja, net ir nesiėmus jokių ypatingų priemonių, o skatinant ją, auklėjant visuomenę, pratinant ją prie moters – politikės vaidmens, galima sulaukti žymesnio aktyvių politinėje veikloje moterų pagausėjimo.

### 3.3. Tyrimo rezultatų aptarimas

Tyrimo rezultatai leido giliau atskleisti moterų nedalyvavimo politinėje veikloje priežastis. Moterų abejingumas politikai buvo išanalizuotas ankstesniuose skyriuose, jo raida Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu parodyta 6 paveiksle. Iš jame pateiktų duomenų matyti, kad 1990 metais, Nepriklausomybės atgavimo laikotarpiu, visų gyventojų susidomėjimas politika buvo pats didžiausias – moterų net didesnis, negu vyrų. Tačiau iškart atgavus Nepriklausomybę, susidomėjimas politika krito – visų gyventojų, tačiau ypatingai moterų.

Pirmoji moterų vangaus dalyvavimo aktyvioje politikos veikloje priežastis, paminėta informantų kokybinio tyrimo metu – jų nesidomėjimas politika, nelaikymas jos svarbia savo gyvenimo dalimi. Tačiau, jei ši priežastis vienintelė, kyla du klausimai. Pirmasis – dėl ko būtent dabar moterys mažiau už vyrus domisi politika? Juk 1990 metais, kai Lietuva atkūrė savo Nepriklausomybę, moterys domėjosi politika netgi daugiau, negu vyrai, kas rodo, kad valstybės politinė situacija joms lygiai taip pat svarbi?

Tyrimo metu informantai nurodo, kad reali to priežastis – nepakankamas moterų pragyvenimo lygis. Galime interpretuoti, kad domėjimąsi politika 1990-1992 m. (žr. 6 pav.) stipriai sumažino susidūrimas su nestabilumu ekonomikoje, kadangi po 1990 metų Nepriklausomybės paskelbimo iškart sekė ekonominė blokada, nebetiekiant Lietuvai benzino ir dujų, valiutos kaita (bendrieji talonai, vadinamos „vagnorkės“), didžiulė infliacija ir pagrindinių maisto prekių kainų kilimas. Kadangi moterys Lietuvoje visada buvo mažiau uždirbanti, mažiau verslu užsiimanti, daugiau koncentruota į vaikų priežiūrą ir išlaikymą visuomenės dalis, tai visai logiška, kad rūpesčiai dėl asmeninio pragyvenimo užgožė globalias politikoje analizuojamas problemas. Tuomet per du metus politikos svarba moterų gyvenime sumažėjo daugiau kaip trigubai (nuo 13% iki 4%), kai tuo tarpu vyrų – tik trečdaliu (nuo 12% iki 9%). Tikėtina, kad taip atsitiko dėl ekonominių nepriteklių, kurie pirmiau palietė moteris. Kaip jau iširta, šiandien Lietuvoje būtent jos labiausiai rūpinasi vaikais, šeima, t. y. atsako už daugelį šeimos išlaidų, kai tuo tarpu pačių moterų pajamos mažesnės, negu vyrų. Reikia nepamiršti ir nepilnų šeimų, kai vyrui ir moteriai negyvenant kartu, vaikai lieka moteriai – logiška, kad tada jai tenka ir su vaikais susijusios išlaidos, kurias praktiškai retai kompensuoja alimentai. Kitaip tariant, moterys, ypač turinčios vaikų, retai kada gali sau leisti kitą užsiėmimą ar hobį greta pinigų uždirbimo (aktyvi politinė veikla užima laiko, o tampa apmokama tik vienetams, išrinktiems į parlamentą ir pan.). Juo labiau, kad moteris su vaikais ir pinigus uždirba sunkiau, nei vyras, nes yra mažiau patraukli potencialiam darbdaviui.

Tai galėtų būti ir atsakymas į klausimą, kodėl, jei 1990 metais – trumpą laiko tarpą – moterys buvo labiau už vyrus susidomėjusios politika, tuo metu nebuvo jų ženklus padaugėjimo politikoje (tarp Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo akto signatarų – tik 11 moterų, t. y. 8,87%).

Politika yra veikla, reikalaujanti tam tikro įdirbio. Dėl to, net moterims susidomėjus politika, jų kiekis valdžios struktūrose gali padidėti tik per tam tikrą laiką.

Informantai nurodė, kad moterys vengia politikos, bijodamos viešumo ir nepagrįsto visuomenės puolimo, pašėpiančių straipsnių, grubių komentarų internete. Kita vertus, visa tai patiria ir artistai, dainininkai, šou žvaigždės – kodėl tarp jų moterų skaičius pakankamai didelis?

Pasiremdami kokybinio tyrimo rezultatais, galime interpretuoti, kad šou verslas yra nesusijęs su valdžia, valdymu, sprendimų, lemsiančių visų valstybės ar regiono gyventojų veiklą, priėmimu. Pagrindinė priežastis, dėl kurios moterys neteikia didelės reikšmės politiniam gyvenimui ir jo vengia – tai istoriškai įsigalėjęs visuomenės spaudimas, jos nepakankama tolerancija moters finansinės nepriklausomybės siekiams ir jos politinėms iniciatyvoms. Patriarchališkai nusiteikusi visuomenė tiesiog istoriškai įpratusi vadovo, vado vaidmenyje matyti vyriškos lyties asmenį. Šios nuostatos stipriau ar švelniau veikia visus visuomenės narius, vyrus ir moteris.

Tikėtina, kad šiuo metu, technologijų dėka sumažinus fizinės jėgos svarbą pasidalijant darbus, mažėjant tradiciškai vyriškų ar moteriškų darbų, nuo mažens skatinant toleranciją kitokioms visuomenės grupėms, teikiant vis didesnę svarbą bet kurios lyties asmens individualumui ir jo individualiems gebėjimams bei polinkiams, visuomenė po truputį pripranta prie moterų – vadovių, moterų – verslininkių. Gerėja ir šalies ekonominė padėtis. O tai teikia vilties, kad ateityje moterų finansinis stabilumas didės, jų skaičius Lietuvos politiniame gyvenime bus didesnis ir abi lytys valdančiose institucijose bus atstovaujamos vienodai gerai.

## IŠVADOS

1. Istoriskai Lietuvos ir viso pasaulio moterų statusas buvo veikiamas daugelio skirtingų politinių, ekonominių, religinių bei socialinių faktorių. Lietuva, suteikusi savo moterims balsavimo teisę 1918 metais, pralenkė daugelį demokratiškesnių Europos šalių, tačiau sovietiniai metai, deklaruojantys feminizmą ir demokratiškas vertybes, *de facto* beveik visiškai eliminavo moteris iš politinio gyvenimo, politinių valdžios struktūrų ir įstatymų priėmimo. Ši padėtis pradėta gerinti tik Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Nors šiandien dar yra kur tobulėti, tačiau moterų politinis aktyvumas po truputį gerėja ir nedaug skiriasi nuo kitų Europos Sąjungos šalių, kuriose moters teisės taip pat vis dar aktualios.
2. Iš tyrimo duomenų matyti, kad moterų dalyvavimo politikoje tendencijos Lietuvoje panašios, kaip ir daugelyje kitų Europos ir pasaulio šalių. Moterų skaičius politinėse struktūrose yra per mažas pagal lyčių pasiskirstymą tarp gyventojų, todėl moterų teisės atstovaujamos netinkamai. Nors šiandien pagrindiniai šalies valdžios postai yra moterų politikų rankose, tačiau tai gali būti susiję tik su atskirais išskirtiniais asmenybėmis.
3. Atlikto kokybinio tyrimo metu informantai nurodė, kad vienas pagrindinių veiksnių, kliudančių moterims savo politines laisves ir teises išnaudoti lygiai su vyrais, yra istoriskai susiformavęs tradicinis patriarchalinis visuomenės požiūris, įprotis matyti politikos arenoje ir valdžioje vyriškos lyties asmenį. Šis stereotipas veikia ne tik vyriškos, bet ir moteriškos visuomenės pusės požiūri.
4. Ištirta, kad šiandien pagrindinė moterims išskylanti problema dalyvavimo politinėje veikloje prasme – tai visuomenės spaudimas atitikti tradicinį moters – vyro pagalbininkės standartą. Informantų nuomone, tai pasireiškia visuomenės netolerancija ir didesniais reikalavimais politikėms moterims, nei vyrams, valdančių vyrų netolerancija kolegoms moterims, moterų – politikų žeminimas viešojoje erdvėje ir žiniasklaidoje dėl priežasčių, nesusijusių su jų darbo kokybe.
5. Tyrimo metu atskleisti pagrindiniai veiksniai, kliudantys moterims lygiai su vyrais išnaudoti savo politines teises ir laisves. Tai dažnai pasitaikantis nepakankamas finansinis jų stabilumas, politinės savivertės trūkumas, laiką ir energiją atimanti didesnė nei vyrų šeimos rūpesčių našta ir tradicinis visuomenės požiūris į moters vaidmenį.



6. Informantų nuomone, moterų veiklos politikoje perspektyvos yra pakankamai plačios, nes moterų įtaka politikoje palaipsniui auga. Be to, ji skatinama Europos Sąjungos šalyse. Ištirta, kad moterų dalyvavimą politikoje suaktyvintų šeimos politikos plėtra, akcentuojant šeimos rūpesčių lygų pasidalijimą, šalies ekonomikos gerėjimas ir moterų verslumo skatinimas, kuris užtikrintų aukštesnes moterų pajamas, žinasklaidos priemonių įtaka formuojant visuomenės požiūrį į moterį – politikę, taip pat bendras visuomenės tolerantiškumo didėjimas.

## LITERATŪRA

### Šaltiniai

#### *Publikuoti dokumentai*

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1920-06-12, Nr. 37-407.
3. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. Laikinosios Vyriausybės Žinios, 1918-12-29, Nr. 1-1.
4. Lietuvos Valstybės Konstitucija (1922 m. rugpjūčio 1 d.). Vyriausybės žinios, 1922-08-06, Nr. 100-799.
5. Lietuvos Valstybės Konstitucija (1928 m. gegužės 15 d.). Vyriausybės žinios, 1928-05-25, Nr. 275-1778.
6. Lietuvos Konstitucija (1938 m. gegužės 12 d.). Vyriausybės žinios, 1938-05-12, Nr. 608-4271.
7. Lietuvių katalikių moterų draugijos Motinos ir vaiko sekcijos centro komiteto prašymas organizuoti rinkliavą. Kaunas: 1939-04-25.
8. Lietuvos Šaulių sąjungos moterų šaulių vadės raportas Šaulių sąjungos vadui dėl kooperatyvo steigimo. Kaunas, 1939-03-07.
9. Lietuvos šaulių sąjungos 5-tosios Trakų moterų rinktinės 1938 nuveiktų darbų apžvalga.
10. Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16-1940.VI.15). Vilnius, teisinės informacijos centras, 1996.
11. Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16-1940.VI.15). Vilnius, teisinės informacijos centras, 1996.
12. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas Nr. VII-947. Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100.
13. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas Nr. IX-1826. Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5115.
14. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas Nr. I-1489. Valstybės žinios, 1991, Nr. 12-593.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005-2009 metų programos patvirtinimo Nr. 1042. Valstybės žinios, 2005, Nr. 116-4202.

16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programos patvirtinimo Nr. 712. Valstybės žinios, 2003, Nr. 55-2452.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2006-2008 metų programos patvirtinimo Nr. 907. Valstybės žinios, 2006, Nr. 100-3872
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos patvirtinimo Nr. 530. Valstybės žinios, 2010, Nr. 56-2757
19. Lietuvos Respublikos Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo kodeksas. Nr. IX-926. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569
20. Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas Nr. I-552. Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231
21. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas Nr. VIII-1316. Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2130
22. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas. Nr. VIII – 1968. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės antidiskriminacinės 2006-2008 metų programos patvirtinimo Nr. 907. Valstybės žinios, 2006-09-21 Nr. 100-3872
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl nacionalinės antidiskriminacinės 2009-2011 metų programos patvirtinimo Nr. 317. Valstybės žinios, 2009-04-15 Nr. 49-1964
25. M. Galdikienės pranešimas Katalikių organizacijų sąjungai apie Lietuvių Katalikių moterų draugijos veiklą, 1938-04-02.
26. Petkevičaitė G. B., *Raštai.*, t. 4., Vilnius, 1967.

#### *Interneto šaltiniai*

27. Ališauskienė R., Purvaneckienė G. Moterys politikoje: ar sulauksime padaugėjimo? 2009. <http://archive.minfolit.lt/arch/21501/21544.pdf> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].
28. BNS. T.Birmontienė siekia perrašyti moterų balsavimo istoriją, 2006-gruodžio 4 d. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tbirmontiene-siekia-perrasyti-moteru-balsavimo-istorija.d?id=11411938>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].
29. Europos moterų ir vyrų lygybės vietos gyvenime chartija. [http://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte\\_egalite\\_lt.pdf](http://ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_lt.pdf), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-13].

30. Europos Parlamento tinklapis.  
<http://www.europarl.europa.eu/members/public/geoSearch/search.do?country=LT&language=LT>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].
31. Inter- Parliamentary Union <http://www.ipu.org/english/home.htm>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].
32. Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014.  
<http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].
33. Lietuvos Respublikos Seimo tinklapis.  
[http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5\\_show?p\\_r=4029&p\\_k=1](http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4029&p_k=1), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].
34. Lietuvos Respublikos statistikos departamento tinklapis. <http://www.stat.gov.lt/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].
35. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos tinklapis.  
[http://www.lygybe.lt/lt/titulinis\\_10.html](http://www.lygybe.lt/lt/titulinis_10.html) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].
36. Moterų informacijos centro tinklapis. <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15].
37. ir Purvaneckienė G. Apie lyčių kvotas politikoje. 2012-04-27 <http://purvaneckiene.lt/apie-lyciu-kvotas-politikoje/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].
38. Regional Parliamentary assemblies. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].
39. Strategy for equality between women and men 2010-2015.  
[http://europa.eu/legislation\\_summaries/employment\\_and\\_social\\_policy/equality\\_between\\_men\\_and\\_women/em0037\\_en.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/em0037_en.htm), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].
40. Sovietinė vizualinė propaganda. <http://www.davno.ru/posters> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-10].
41. The Universal Declaration of Human rights, 1948. <http://www.un.org/en/documents/udhr/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].
42. Timeline of Women, Suffrage granted, by Country, 2013.  
<http://www.infoplease.com/ipa/A0931343.html> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].
43. Universitas Vilnensis, 2004,  
[http://www.vu.lt/site\\_files/InfS/Leidiniai/Vilniaus\\_universitetas\\_1579\\_2004.pdf](http://www.vu.lt/site_files/InfS/Leidiniai/Vilniaus_universitetas_1579_2004.pdf), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-10]
44. Verslo moterų tinklo svetainė. <http://www.verslomoterys.lt/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

45. Vyriausios Rinkimų komisijos tinklapis. <http://www.vrk.lt/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].
46. Силласте Г.Г. Социогендерные отношения в период социальной трансформации России, 1994. [http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002\\_Sillaste.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/681/235/1217/002_Sillaste.pdf) [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-10]
47. Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята ВС СССР 07.10.1977) <http://www.consultant.ru/popular/conscccr/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

## Literatūra

### *Knygos*

48. Alasuutari, P. Research Culture. Qualitative Method and Cultural Studies. USA: Sage Publications, 1995.
49. Antanaitis K. Lietuviškoji tarybinė nomenklatūra. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.
50. Bailey, K. Methods of Social Research. New York, Free Press, 1987.
51. Barsauskiene V., Rymeikyte G. A Historical Perspective on the Role of Women. In: Women in Transition: Voices from Lithuania, edited by Suzanne LaFont. SUNY Press, 1998.
52. Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. II leidimas. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
53. Ivinskis Z. Lietuvos istorija (iki Vytauto Didžiojo mirties). Rome, Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija, 1978.
54. Jurėnienė V. I-asis ir II-asis moterų suvažiavimai: Lietuvos moterų judėjimo siekiai ir išdavos. Kauno istorijos metraštis, T.6. Kaunas, Vytauto Didžiojo Universitetas, 2005.
55. Jurėnienė V. , Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje- XX amžiaus pirmoje pusėje, Vilnius, 2006.
56. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas, Judex, 2002.
57. Lietuvos istorija. Red. A. Šapoka. Kaunas, Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1936.
58. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Red. Konstantinas Jablonskis. Vilnius, valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955.
59. Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. I d. Kaunas, Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1937.
60. Stojantiems į KTU. Kaunas, Kauno technologijos universitetas, 1991.

61. Studijos Kauno LŽŪA. Kaunas, Lietuvos žemės ūkio akademija, 1991.

*Straipsniai*

62. Bašarovas T. Moterys politikoje: mažuma, bet aukščiausiuose postuose // Lietuvos žinios, 2012-03-08
63. Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // Jurisprudencija, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41.
64. Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44.
65. Guogis A., Bogdanova N. Sovietinės socialinės apsaugos modelio funkcijos bei raida ir Lietuva// Politologija, 2012, Nr. 2(66), p. 32-77.
66. Matonytė I. Lietuvos Respublikos seimo narės: kas ir kaip vyksta keičiantis politinio atstovavimo tradicijoms ir organizacinėms struktūroms? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 8., p. 9-19.
67. Mikėnė S. Moterų padėtis Azerbaidžane ir Lietuvoje: lyčių lygybės aspektas//Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4(3), p. 973-990.
68. Okunevičiūtė Neverauskienė L. Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje// Filosofija. Sociologija, 2011, t. 22, Nr.2, P. 115-128.
69. Šidlauskienė V. Norminių teisės aktų dėl moterų ir vyrų lygybės nuostatos moksle ir studijose analizė // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2012, Nr. 10., p. 70-101.
70. Šidlauskienė V. Ką atskleidžia moterų ir vyrų lygybės įmonėje vertinimas? Kaip priimti lyčių lygybės iššūkius darbovietėje? // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2010, Nr. 12, p. 52-68.
71. Šidlauskienė V. Moterų politinės socializacijos projekcijos Savivaldos tarybų rinkimuose // Lyčių studijos ir tyrimai. Šiaulių universitetas, 2009, Nr. 7, p. 17-33.
72. Яновский Р.Г. Женщина общество: социально-политический аспект // Социол. исслед. 1992, № 5. p. 19-26.

## SANTRAUKA

Darbe aptariama moters vaidmuo Antrosios Lietuvos Respublikos politiniame gyvenime. Analizuojama istoriniu aspektu, akcentuojant moters teisių raidą, moters visuomeninę, kultūrinę ir ekonominę padėtį, Lietuvoje iki XX a., tarpukario laikotarpiu, sovietmečiu ir Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Apžvelgiamas moters teisių juridinis reglamentavimas minėtais istoriniais laikotarpiais ir po 1990 metų, analizuojami moterų – Seimo narių, Savivaldos tarybų narių skaičiai, moterų padėtis Lietuvos Respublikos politinėse partijose. Darbo tikslas - atskleisti moters vaidmens Antrosios Lietuvos Respublikos politiniame gyvenime ištakas, raidą ir dabartinę padėtį. Atliktas politikoje dalyvaujančių vyrų bei moterų požiūrio į moterų dalyvavimą Lietuvos politikose kokybinis tyrimas (interviu).

Ištirta, kad istoriškai Lietuvos ir viso pasaulio moterų statusas buvo veikiamas skirtingų politinių, ekonominių, religinių bei socialinių faktorių. Lietuva, suteikusi savo moterims balsavimo teisę 1918 metais, pralenkė daugelį demokratinių Europos šalių, tačiau sovietiniai metai, deklaruojant feminizmą ir demokratines vertybes, *de facto* beveik visiškai eliminavo moteris iš politinio gyvenimo, politinių valdžios struktūrų ir įstatymų priėmimo. Ši padėtis pradėta gerinti tik Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Iš duomenų matyti, kad moterų dalyvavimo politikoje tendencijos Lietuvoje panašios, kaip ir daugelyje kitų Europos ir pasaulio šalių. Moterų skaičius politinėse struktūroje yra per mažas pagal lyčių pasiskirstymą tarp gyventojų.

Atlikto kokybinio tyrimo metu informantai nurodė, kad vienas pagrindinių veiksnių, kliudančių moterims savo politines laisves ir teises išnaudoti lygiai su vyrais, yra istoriškai susiformavęs tradicinis patriarchalinis visuomenės požiūris, įprotis matyti politikos arenoje ir valdžioje vyriškos lyties asmenį, veikiantis ne tik vyriškos, bet ir moteriškos visuomenės pusės požiūrį. Informantų nuomone, moterų veiklos politikoje perspektyvos yra pakankamai plačios, nes moterų įtaka politikoje palaipsniui auga. Ištirta, kad moterų dalyvavimą politikoje suaktyvintų šeimos politikos plėtra, akcentuojant šeimos rūpesčių lygų pasidalinimą, šalies ekonomikos gerėjimas ir moterų verslumo skatinimas, kuris užtikrintų aukštesnes moterų pajamas, žinasklaidos priemonių įtaka formuojant visuomenės požiūrį į moterį – politikę, taip pat bendras visuomenės tolerantiškumo didėjimas.

## SUMMARY

The paper discusses a role of women in the Second Republic of Lithuania 's political life. Analyzing historical perspective, focusing on the evolution of women's rights, women's social, cultural and economic situation in Lithuania until the beginning of 20th century. Overviews the legal regulation of women's rights in these historical periods and after 1990. Analysing Lithuania's women - members of Parliament, Municipal Council members, political parties of the Republic of Lithuania members. The aim of a paper - to analyse the role of women in the Second Republic' of Lithuania political life, its origins, evolution and current situation. Performed a qualitative research (interviews) about an attitude of politicians (men and women) regarding women's participation in the Lithuanian political life.

Formulated conclusion, that historically status of women in Lithuania was affected by different political, economic, religious and social factors. Lithuania gave to women a voting right in 1918, leading between other European countries, but the Soviet years, although declared a feminism ideas and democratic values, almost completely eliminated the women from political life, political power structures and law- making *de facto*. This situation began to improve only in the period of the Second Republic of Lithuania. Now women's participation in politics in Lithuania are similar to situation in many other countries of Europe and the world. The number of women in the political structures is too small for the equal gender representing.

A qualitative study shows, that one of the main factors, interfering women's political rights is a historically formed traditional patriarchal society approach, a habitude to see a male person in a government and political arena; this view affects not only men, but also women public opinion. By informants opinion, a women's political perspective is broad enough, because the influence of women in politics is gradually increasing. Women's participating in political life would activate a family policy development, which could affect women's economical situation; the country's economic expansion, promotion of women entrepreneurship to ensure higher women income, press and media influence in affecting a public attitudes to women - politicians, as well as the general public tolerance development.



**PRIEDAI**

### **Įstatymai, šiuo metu reglamentuojantys lygias vyrų ir moterų teises Lietuvoje**

- LR Lygių galimybių įstatymas
- LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuostatai

### **Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai:**

- Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programa
- Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2005-2009 metų programa
- Nacionalinė antidiskriminacinė 2006-2008 metų programa
- Valstybės tarnybos įstatymas
- Darbo kodeksas
- Baudžiamasis kodeksas
- Administracinių teisės pažeidimų kodeksas
- Lietuvos Respublikos Konstitucija (29 straipsnis!)

### **Tarptautiniai teisės aktai:**

- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (EŽTK)
- Jungtinių Tautų Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims
- Vienos deklaracija ir veiksmų programa (1993)

### **ES teisės aktai:**

Lyčių lygybė:

- Paslaugų direktyva (2004/113/EB)
- Direktyva 2002/73/EB, iš dalies keičianti direktyvą 76/207/EEB
- Direktyva dėl įrodinėjimo pareigos (97/80/EC)
- Direktyva 96/97/EC, iš dalies keičianti direktyvą 86/378/EEC (profesinės socialinės apsaugos schemas)
- Tėvystės atostogų direktyva (96/34/EC)
- Direktyva 92/85/EEC (moterų apsauga nėštumo laikotarpiu)
- Direktyva 86/613/EEC (dėl asmenų, besiverčiančių savarankiška darbo veikla)
- Direktyva 86/378/EEB (profesinės socialinės apsaugos sistemos)
- Direktyva 79/7/EEB (socialinės apsaugos sritis)

- Direktyva 76/207/EEB (darbo rinka ir profesinis mokymas)
- Vienodo darbo užmokesčio direktyva (75/117/EEB)
- Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių lyčių lygybę, bazė
- Kiti ES dokumentai lyčių lygybės srityje

Draudimas diskriminuoti dėl amžiaus, seksualinės orientacijos, rasės ar etninės priklausomybės, negalios, religijos ar įsitikinimų:

- Užimtumo direktyva (2000/78/EB)
- Rasės direktyva (2000/43/EB)

**MOTERŲ BALSAVIMO TEISĖS SUTEIKIMAS SKIRTINGOSE PASAULIO ŠALYSE\***

<b>Nr.</b>	<b>Šalis</b>	<b>Metai</b>
1	Naujoji Zelandija	1893
2	Australija	1901
3	Suomija	1906
4	Norvegija	1913
5	Danija	1915
6	Islandija	1915
7	Latvija	1915
8	Kanada	1917
9	Vokietija	1918
10	Rusija	1918
11	Austrija	1918
12	Lenkija	1918
<b>13</b>	<b>Lietuva</b>	<b>1918</b>
14	Švedija	1919
15	Estija	1919
16	Nyderlandai	1919
17	JAV	1920
18	Švedija	1921
19	Didž. Britanija	1928
20	Airija	1928
21	Ispanija	1931
22	Turkija	1934
23	Prancūzija	1944
24	Italija	1945
25	Japonija	1947
26	Kinija	1949
27	Indija	1950
28	Šveicarija	1971
29	Portugalija	1976
30	Moldova	1993
31	Kazachstanas	1993
32	Jungtiniai Arabų Emyratai	2006
33	Saudo Arabija	2011
34	Brunėjus	neleidžiama

\*Lentelė sudaryta remiantis: Timeline of Women, Suffrage granted, by Country, 2013.

<http://www.infoplease.com/ipa/A0931343.html> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18]; Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44;

**MOTERŲ DALYVAVIMAS PARLAMENTO RINKIMUOSE EUROPOS SAJUNGOS  
ŠALYSE IR KAIMYNINIUSE KRAŠTUOSE\***

Vieta pasaulyje	Šalis	Rinkimų data	Vietų skaičius	Išrinktų moterų skaičius	Moterų proc.
2	Andora	4 2011	28	14	50.0%
4	Švedija	9 2010	349	157	45.0%
8	Suomija	4 2011	200	85	42.5%
10	Belgija	6 2010	150	62	41.3%
12	Islandija	4 2013	63	25	39.7%
12	Ispanija	11 2011	350	139	39.7%
13	Norvegija	9 2013	169	67	39.6%
15	Danija	9 2011	179	70	39.1%
16	Nyderlandai	9 2012	150	58	38.7%
22	Vokietija	9 2013	631	230	36.5%
25	Makedonija	6 2011	123	42	34.1%
27	Serbija	5 2012	250	84	33.6%
28	Slovėnija	12 2011	90	30	33.3%
29	Austrija	9 2013	183	59	32.2%
32	Italija	2 2013	630	198	31.4%
33	Portugalija	6 2011	230	72	31.3%
35	Šveicarija	10 2011	200	62	31.0%
39	Liuksemburgas	10 2013	60	17	28.3%
45	Baltarusija	9 2012	109	29	26.6%
48	Prancūzija	6 2012	577	151	26.2%
56	Latvija	9 2011	100	25	25.0%
57	Bulgarija	5 2013	240	59	24.6%
58	Lenkija	10 2011	460	112	24.3%
<b>59</b>	<b>Lietuva</b>	<b>10 2012</b>	<b>141</b>	<b>34</b>	<b>24.1%</b>
61	Kroatija	12 2011	151	36	23.8%
65	J. Karalystė	5 2010	650	147	22.6%
70	Bosnija ir Herc.	10 2010	42	9	21.4%
71	Graikija	6 2012	300	63	21.0%
75	Albanija	6 2013	140	28	20.0%
75	Lichtenšteinas	2 2013	25	5	20.0%
77	Čekija	10 2013	200	39	19.5%
79	Estija	3 2011	100	19	19.0%
81	Moldavija	11 2010	101	19	18.8%
82	Slovakija	3 2012	150	28	18.7%
92	Airija	2 2011	166	26	15.7%
96	Juodkalnija	10 2012	81	12	14.8%
97	Turkija	6 2011	548	79	14.4%

<b>Vieta pasaulyje</b>	<b>Šalis</b>	<b>Rinkimų data</b>	<b>Vietų skaičius</b>	<b>Išrinktų moterų skaičius</b>	<b>Moterų proc.</b>
98	Malta	3 2013	70	10	14.3%
100	Rusija	12 2011	450	61	13.6%
101	Rumunija	12 2012	407	55	13.5%
108	Kipras	5 2011	56	7	12.5%
110	Gruzija	10 2012	150	18	12.0%
116	Armėnija	5 2012	131	14	10.7%
121	Ukraina	10 2012	442	43	9.7%
123	Vengrija	4 2010	384	36	9.4%

\*Lentelė sudaryta remiantis: Inter- Parliamentary Union <http://www.ipu.org/english/home.htm>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

**MOTERŲ VEIKLA PIRMOJO PASAULINIO KARO METAIS\***

<b>Metai</b>	<b>Įkurtos organizacijos pavadinimas</b>	<b>Dalyviai</b>	<b>Komentarai</b>
<b>1914</b>	Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti	Viktorija Rukuižytė - Landsbergienė	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Tambove įkurta mergaičių gimnazija</li> <li>• Įvairiuose Rusijos universitetuose besimokančių lietuvių studentų globa</li> <li>• 200 000 pabėgėlių iš Lietuvos globa</li> </ul>
<b>1914</b>	Nukentėjusių nuo karo lietuvių iš Prūsų Lietuvos šelpti organizacija	Felicija Bortkevičienė ir Ona Liudkevičiūtė - Povickienė	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Aukų rinkimas</li> <li>• Šalpa</li> </ul>
<b>1915</b>	Katalikių Šv.Zitos draugija		<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sužeistų lietuvių karių slauga, rūpinimasis belaisviais</li> </ul>
<b>1915-1916</b>	Be organizacijos	Julija Žemaitė, Adv. Andrius Bulota ir jo šeima	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Aukų rinkimas – JAV iš lietuvių išėvių jie surinko 50 000 dolerių aukų, skirtų nukentėjusiems nuo karo gyventojams</li> </ul>

\*Lentelė sudaryta remiantis: Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].

## MOTERŲ BALSAVIMO TEISĘ UŽTIKRINANTYS TARPUKARIO DOKUMENTAI\*

Data	Dokumentas	Priėmusi institucija	Komentarai
1918 11 02	Laikinoji konstitucija	Lietuvos Valstybės taryba	1 str. Skelbia, kad Lietuva demokratiška valstybė 22 str. Skelbia visų piliečių lygybę prieš įstatymus.
1919 04 04	II Laikinoji konstitucija	Liet. Valstybės taryba	Analogiškai
1919 04 20	Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas	Lietuvos Valstybės taryba	1 str. Kartoja konstitucijų nuostatas 2 str. Apibrėžia, kad rinkimuose dalyvauja visi Lietuvos piliečiai, visų tikėjimų, abiejų lyčių, nuo 21 metų amžiaus. 5 str. Apibrėžia teisę būti renkamam- bet kuris 24 metų amžiaus Lietuvos pilietis
1922	Lietuvos Valstybės Konstitucija	Steigiamasis Seimas	10 str. sako, kad Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, lygūs prieš įstatymus 24 str. Rinkti turi teisę visi 21 m. sulaukę Lietuvos piliečiai (ribojama tik asmenims, teismo baustiems už tam tikrus nusikaltimus), būti išrinkti – partijų siūlyti piliečiai nuo 24 m.
1928	Lietuvos Valstybės Konstitucija	Prezidentas	(priimta pažeidžiant įstatymus) Kartoja 1922 konstitucijos nuostatas, tik padidina balsuojančiųjų piliečių (vyrų ir moterų) amžių iki 24, o renkamų – nuo 30 metų amžiaus.
1936	Seimo rinkimų įstatymas	Seimas	Rinkti turi teisę visi 24 m. sulaukę Lietuvos piliečiai, būti išrinkti – partijų siūlyti LR piliečiai nuo 30 metų, kiti apribojimai (vienodi vyrams ir moterims).
1938	Lietuvos Konstitucija		Padidino Prezidento įgaliojimus Moterų teisės atskirai neminimos, lygybė nepabrėžiama, minimi „visi piliečiai“. Nėra nuostatos nediskriminuoti dėl lyties

\*Lentelė sudaryta remiantis: Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16-1940.VI.15). Vilnius, teisinės informacijos centras, 1996; Birmontienė T. Moterų teisių raida Lietuvoje: Konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis // Jurisprudencija, 2006 Nr. 12 (90), p. 34-41; Birmontienė T. Development of womens rights in Lithuania: Recognition of womens political rights // Jurisprudencija, 2009 Nr. 2 (116), p. 23-44; Leinartė D. Moterys ir Pirmasis pasaulinis karas, 2014. <http://naujienos.vu.lt/komentarai/moterys-ir-pirmasis-pasaulinis-karas/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-18].



**MOTERYS VALDŽIOS INSTITUCIJOSE SOVIETMEČIU\***

<b>Institucija</b>	<b>Metai</b>	<b>Moterys (proc.)</b>
Lietuvos Aukščiausioji Taryba	1947	21,7
	1955	29,7
	1963	33,1
	1985	35,7
Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas	1953	16,5
	1964	14,8
	1988	22,9
Nomenklatūros sąrašas (visos pozicijos, susijusios su politiškai svarbių sprendimų priėmimu, pvz. teatro, gamyklos direktoriai, kolūkių pirmininkai).	1957	2,5
	1980	4
	1986	5,7
Rajonų komunistų partijos aparatas (vietos tarybos)	1956	22,5
	1970	30
	1987	35,6

\*Lentelė sudaryta remiantis: Antanaitis K. Lietuviškoji tarybinė nomenklatūra. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.

**MOTERŲ IR VYRŲ UŽSIĖMIMO PALYGINIMAS\***

<b>Pagrindinis užsiėmimas</b>	<b>1994</b>		<b>2000</b>		<b>2009</b>	
	<b>Moterys, %</b>	<b>Vyrai, %</b>	<b>Moterys, %</b>	<b>Vyrai, %</b>	<b>Moterys, %</b>	<b>Vyrai, %</b>
Darbininkai, techniniai darbuotojai, ūkininkai	18	36	18	34	16	31
Specialistai, tarnautojai	27	20	15	10	26	16
Vadovai, įmonių savininkai	2	5	3	5	5	7
Pensininkai	27	15	32	17	22	20
Moksleiviai, studentai	8	9	10	11	16	17
Namų šeimininkės, vaiko priežiūros atostogose	13	0,2	10	-	8	-
Bedarbiai	5	11	11	22	8	9

\*Lentelė sudaryta remiantis: Moterų informacijos centro tinklapio inf.. <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15].

**EUROPOS ŠALYS, KURIOSE ĮVESTOS LYČIŲ PROPORCIJŲ POLITIKOJE KVOTOS\***

<b>Eil. Nr.</b>	<b>Šalis</b>	<b>Komentarai</b>
1.	Airija	Ne mažiau 30 proc. moterų (perein. laikotarpis)
2.	Albanija	1/3 ir iš trijų pirmųjų sąraše – 1 kitos lyties
3.	Belgija	50 proc., pirmieji du sąraše – skirtingų lyčių
4.	Bosnija ir Hercegovina	1/3 kitos lyties (perein. laikotarpis)
5.	Ispanija	Lyčių santykis 60/40, santykis išlaikomas kiekviename penketuke
6.	Lenkija	Ne mažiau 35 proc., pirmajame trejete vienas – kitos lyties (perein. laikotarpis)
7.	Makedonija	Kiekviename sąrašo trejetuke vienas kandidatas – kitos lyties
8.	Portugalija	Ne mažiau 33 proc., sąraše ne daugiau dviejų iš eilės vienos lyties
9.	Prancūzija	Ne mažiau 50 proc., sąraše ne daugiau dviejų iš eilės vienos lyties, (perein. laikotarpis)
10.	Slovėnija	Ne mažiau 35 proc., pereinamu laikot. – ne mažiau 25 proc.

\*Lentelė sudaryta remiantis: Purvaneckienė G. Apie lyčių kvotas politikoje. 2012-04-27 <http://purvaneckiene.lt/apie-lyciu-kvotas-politikoje/>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11]; Regional Parliamentary assemblies. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

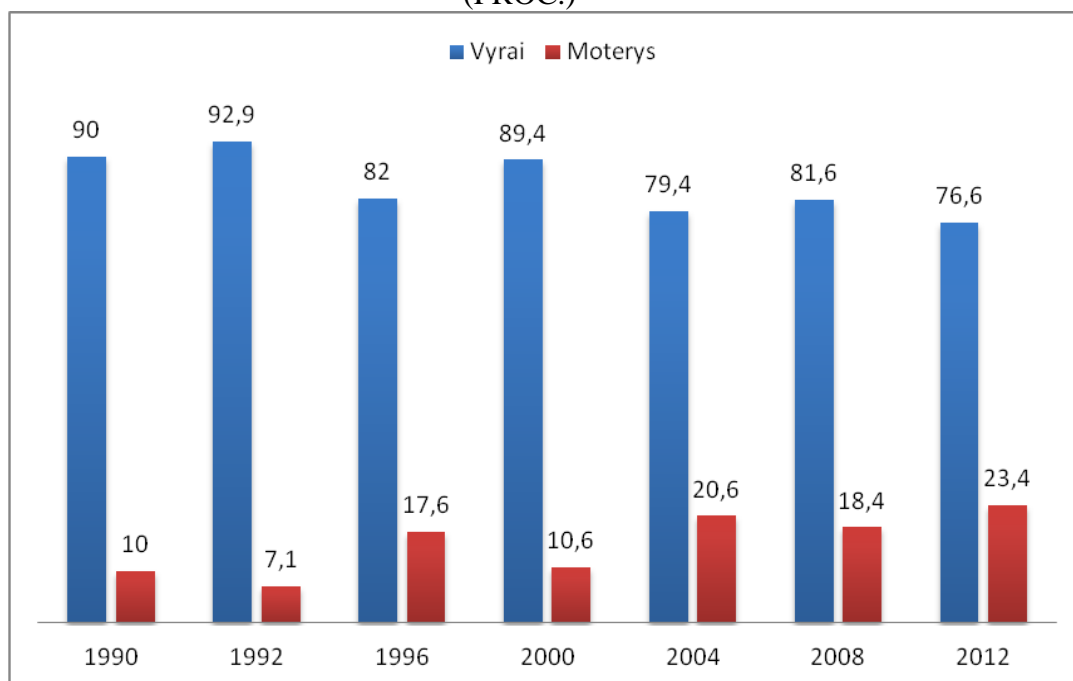
**TYRIMO UŽDAVINIAI IR JUOS ATITINKANTYS INTERVIU KLAUSIMAI**

<b>Tyrimo uždavinys</b>	<b>Jam išspręsti skirti interviu klausimai</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Įvertinti informantų požiūrį į moters vaidmenį Antrosios Lietuvos Respublikos politiniame gyvenime.</li> </ul>	1, 2
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Įvertinti informantų požiūrį į negausaus moterų dalyvavimo politikoje priežastis</li> </ul>	3, 4
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Įvertinti problemas, kylančias moteriai realizuojant savo politines teises ir laisves.</li> </ul>	5, 6
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Nustatyti pagrindinius veiksnius, kliudančius Lietuvos moterims dalyvauti politinėje veikloje taip pat aktyviai, kaip ir vyrai</li> </ul>	7, 8
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Įvertinti informantų požiūrį į moters vaidmens Lietuvos politiniame gyvenime perspektyvas.</li> </ul>	9



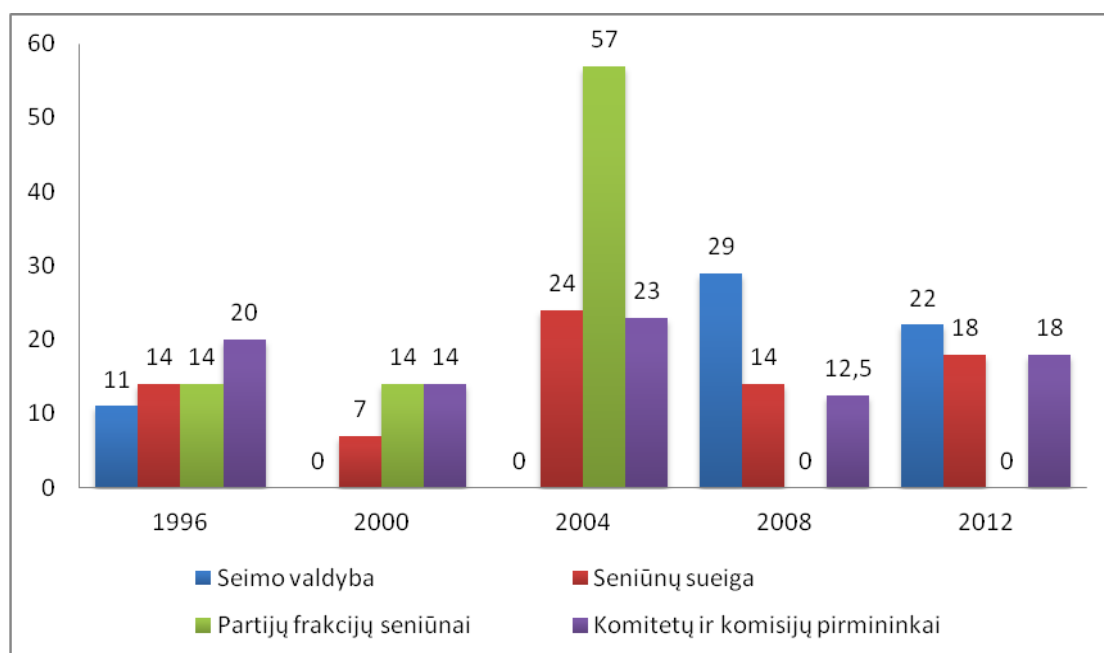
\* Plakatas – Sovietinės propagandos apie moters vaidmenį visuomenėje pavyzdys (tekstas – „Garbė herojiškai sovietų moteriai!“), Aut. N. Vatolina, 1946 m.

MOTERYS IR VYRAI SEIME ANTROSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS LAIKOTARPIU  
(PROC.)\*



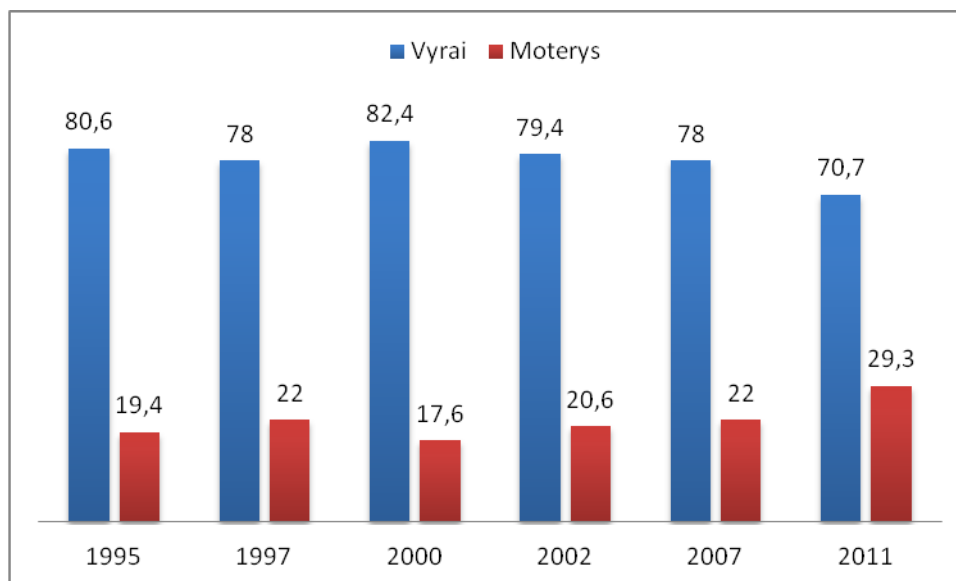
\*Diagrama sudaryta remiantis: Moterų informacijos centro tinklapis, <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15]; Lietuvos Respublikos Seimo informacija, [http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5\\_show?p\\_r=4029&p\\_k=1](http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4029&p_k=1), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].

MOTERYS IR VYRAI PAGRINDINĖSE SEIMO STRUKTŪROSE 1996–2012 M.  
(PROC. NUO BENDRO NARIŲ SKAIČIAUS)\*



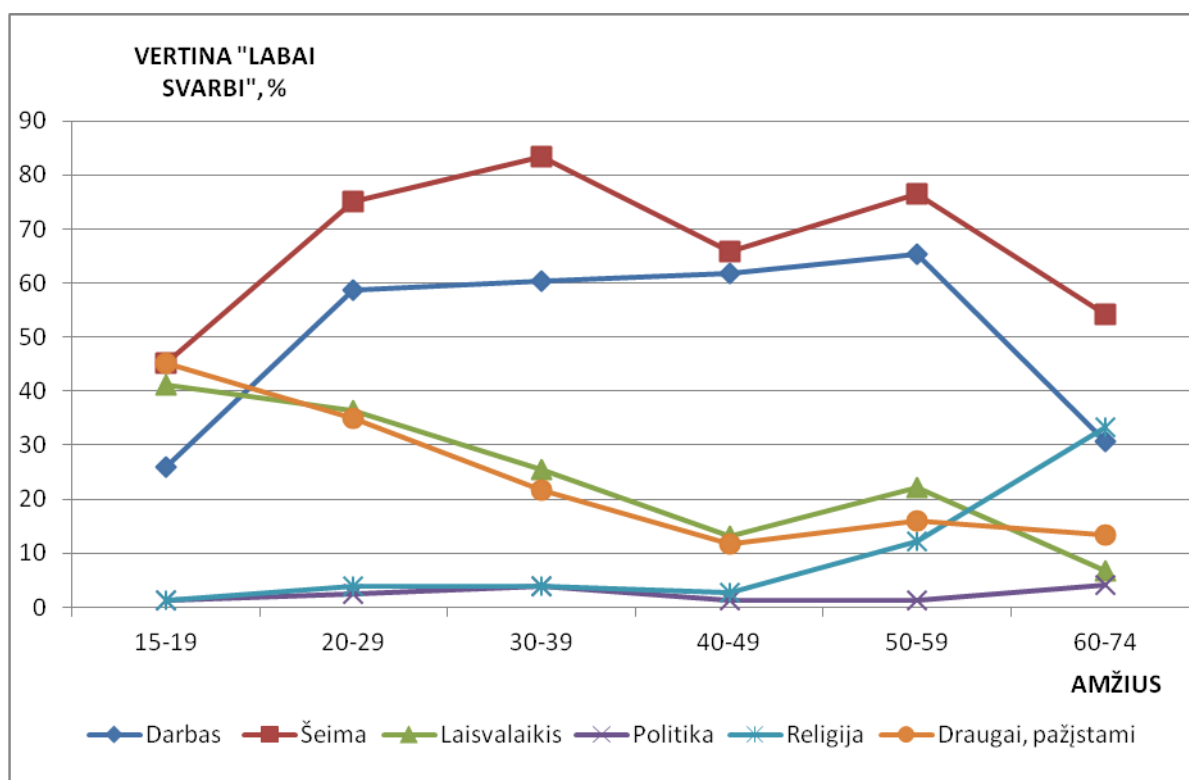
\*Diagrama sudaryta remiantis: Lietuvos Respublikos Seimo informacija, [http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5\\_show?p\\_r=4029&p\\_k=1](http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4029&p_k=1), [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-18].

## MOTERŲ IR VYRŲ DALIS SAVIVALDYBIŲ TARYBOSE 1995-2011 M. (PROC.)\*



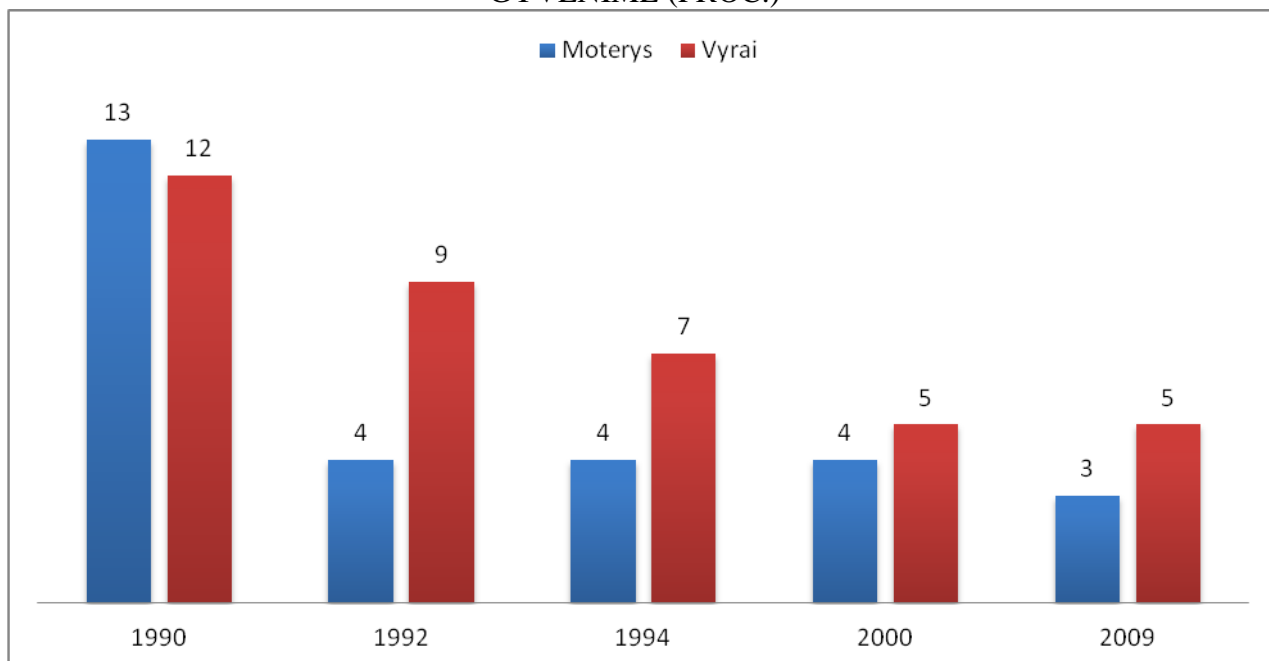
\*Diagrama sudaryta remiantis: Vyriausios Rinkimų komisijos tinklapis. <http://www.vrk.lt/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

## GYVENIMO SRIČIŲ SVARBOS PRIKLAUSOMYBĖ NUO MOTERŲ AMŽIAUS\*



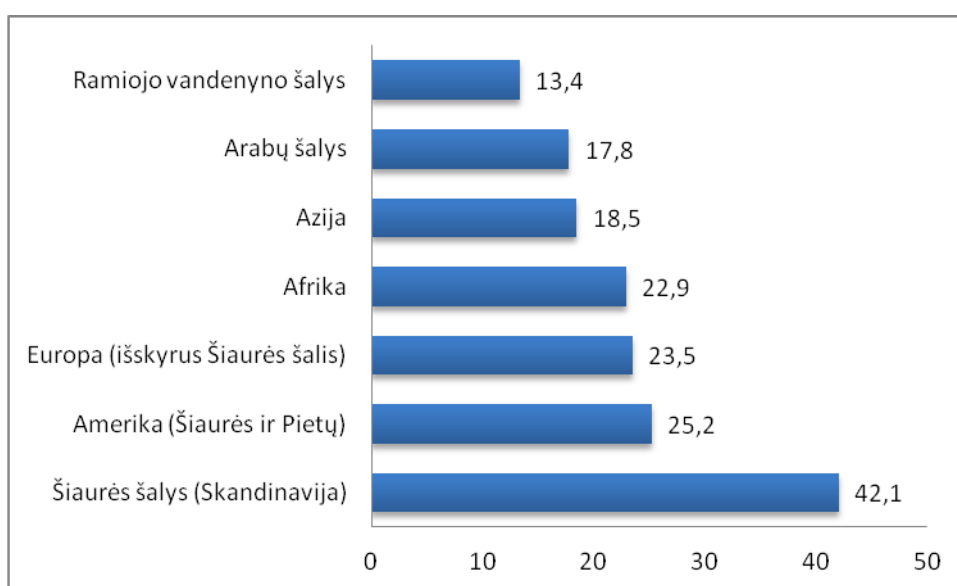
\*Diagrama sudaryta remiantis: Moterų informacijos centro tinklapis. <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15], Ališauskienė R., Purvaneckienė G. Moterys politikoje: ar sulauksime padaugėjimo? 2009. <http://archive.minfolit.lt/arch/21501/21544.pdf> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

### LIETUVOS MOTERYS IR VYRAI, LAIKANTYS POLITIKĄ „LABAI SVARBIA“ SAVO GYVENIME (PROC.)\*



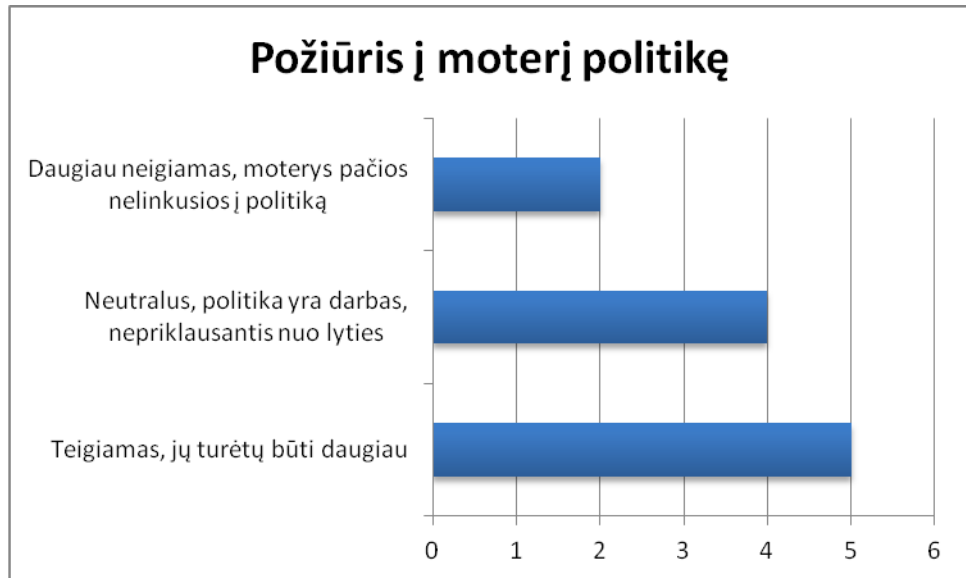
\*Diagrama sudaryta remiantis: Moterų informacijos centro tinklapis. <http://lygus.lt/mic/apie-mus/> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-15]; Ališauskienė R., Purvaneckienė G. Moterų politikoje: ar sulauksime padaugėjimo? 2009. <http://archive.minfolit.lt/arch/21501/21544.pdf> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11].

### SKIRTINGŲ ŠALIŲ PARLAMENTŲ MOTERŲ POLITIKIŲ KIEKIS (PROC.)\*



\*Diagrama sudaryta remiantis: Parengta pagal Inter-Parliamentary Union <http://www.ipu.org/english/home.htm>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-11]; Regional Parliamentary assemblies. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> [prieiga per internetą, žiūrėta 2014-04-12].

ATSAKYMŲ SUVESTINĖ: ATSAKYMAI Į 2 KLAUSIMĄ, ATSAKYMŲ SK.  
 (“Koks Jūsų požiūris į moterį politiką”).



ATSAKYMŲ SUVESTINĖ: ATSAKYMAI Į 6 KLAUSIMĄ, ATSAKYMŲ SK.  
 (“Kaip, Jūsų nuomone, tos problemos [išskylančios moterims realizuojant savo politines teises ir laisves] turėtų būti sprendžiamos?”).

